

HRVATSKA FRANJEVAČKA PROVINCIJA SV. ĆIRILA I METODA
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
KRŠĆANSKA SADAŠNJOST

TEOFIL JOSIP HARAPIN

POVIEST FILOZOFIJE STAROGA VIEKA

TEOFIL JOSIP HARAPIN
POVIEST FILOZOFIJE STAROGA VIEKA

TEOFIL JOSIP HARAPIN

**POVIEST FILOZOFIJE
STAROGA VIEKA**

Zagreb, 2023.

Urednici:

izv. prof. dr. sc. Saša Horvat

doc. dr. sc. Franjo Mijatović

doc. dr. sc. Daniel Patafta

Recenzenti:

izv. prof. dr. sc. Alojz Čubelić

doc. dr. sc. Ivan Dodlek

Lektura:

Milica Mikecin

Korektura:

Daniel Patafta

Prijelom i oprema:

Danijel Lončar

Izdaju:

Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Kaptol 9, Zagreb
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vlaška 38, Zagreb
Kršćanska sadašnjost d. o. o., Zagreb, Marulićev trg 14

Za nakladnike:

fra Milan Krišto

Josip Šimunović

Stjepan Brebrić

Tisak: Denona d. o. o., Zagreb

Naklada: 500

ISBN 978-953-11-1752-4

Tiskano u siječnju 2023.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001158496.

PREDGOVOR

Hrvatsku teološku i filozofsku povijest prve polovice 20. stoljeća obilježili su znanstvenici svjetskoga glasa, čija su djela dio hrvatske i opće europske baštine. Na području teologije i katoličke filozofije uglavnom se radilo o svećenicima i redovnicima koji su veći dio svoga života ili barem jedan dio vezali uz Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Bogata znanstvena djelatnost katoličkih teologa i filozofa ovog razdoblja, koja se očituje u vrijednim znanstvenim publikacijama, naglo je prekinuta 1945. godine uslijed promjene društveno-političkih okolnosti u Hrvatskoj. Dok su svjetski poznati i priznati znanstvenici kao Stjepan Zimmermann, Dragutin Kniewald, Vilim Keilbach i Aleksandar Gahs nastavili djelovati unutar crkvenih obrazovnih institucija, odnosno unutar nastavnog programa izopćenog Katoličkog bogoslovnog fakulteta, imena pojedina ostala su zapisana u povijesnim pregledima povijesti hrvatske teologije i filozofije, na stranicama znanstvenih časopisa iz toga vremena ili na marginama znanstvenog istraživanja. Novo vrednovanje hrvatske neoskolastičke baštine pokazalo je da su pojedinci uslijed različitih povijesnih okolnost s vremenom ostali zaboravljeni, jer su njihovi radovi dobrim dijelom ostali neobjavljeni u rukopisima samostanskih i crkvenih arhiva. Među takvim rukopisima jest veliko monografsko djelo franjevca Teofila Josipa Harapina (1883.-1944.) »Poviest filozofije staroga vieka.«

Teofil Josip Harapin bio je jedan od profesora KBF-a svjetskoga glasa, njegova opširna biografija svjedok je tomu. Kao profesor filozofije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Harapin je oko 1940. godine napisao nešto kraći monografski tekst »Povijest filozofije staroga vijeka« koji je očito trebao poslužiti i kao scripta studentima filozofije na KBF-u. Međutim, na nagovor svoga prijatelja i bliskog suradnika, profesora filozofije na istom Fakultetu, Stjepana Zimmermanna Harapin je 1942. napisao prošireni tekst s oko 500 stranica, ali ovaj puta na korijenskom pravopisu pod naslovom »Poviest filozofije staroga vieka.« Razlog pisanja teksta na korijenskom pravopisu jest u tome što je tekst bio pripremljen za tisak kao udžbenik iz filozofije prema tada važećem načinu pisanja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. U arhivskoj ostavštini Teofila Harapina u franjevačkom samostanu na Kaptolu u Zagrebu, nalazi se potvrda prema kojoj je izdavanje ovog velikog monografskog djela prihvatila Matica hrvatska, a re-

cenzirali su ga vodeći hrvatski sveučilišni profesori filozofije, Stjepan Zimmermann s Katoličkog bogoslovnog fakulteta i Kruno Krstić sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Djelo je u potpunosti bilo priređeno za tisak 1943. godine i trebala ga je tiskati Matica hrvatska, a u ime Nadbiskupskog duhovnog stola imprimator za tisak dao je dr. Josip Lach. Nagla smrt o. Teofila Harapina onemogućila je tiskanje ovoga iznimno vrijednog djela. Njegova povijesti filozofije vrijedno je djelo hrvatske neoskolastike, a zbog svoje preglednosti i činjenične upotpunjenosti rad je koji se uvijek može koristiti kao izvrsno znanstveno pomagalo u proučavanju povijesti filozofske misli. Na tom tragu i zamišljeno je konačno izdavanje ovog djela koje je s jedne strane povijesni izvor poznavanja povijesti teologije, filozofije hrvatske neoskolastike i kao pomoćna literatura za nastavu filozofije na visokim učilištima.

Rukopis »Povijest filozofije staroga vieka« nalazi se u cijelosti sačuvan u Arhivu franjevačkog samostana na Kaptolu u Zagrebu, dok se prvotna, skraćena verzija nalazi u Arhivu franjevačkog samostana na Trsatu u Rijeci. Kaptolski rukopis čuva se u ostavštini Teofila Harapina odmah uz kutije u kojima je ostavština njegovog bliskog prijatelja i suradnika Stjepana Zimmermanna, tako je na jednom mjestu pohranjena pisana ostavština dvaju velikana hrvatske neoskolastike. Nakon što je rukopis pronađen predan je nastavnicima s Katedre za filozofiju Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Pročelnik katedre prof. dr. sc. Josip Oslić je predao ovaj rukopis na čitanje izv. prof. dr. sc. Alojzu Čubeliću i doc. dr. sc. Ivanu Dodleku, koji su tekst ocijenili kao kvalitetan rad vrijedan objavljivanja te pristali bit recenzenti prepisanog i uređenog rukopisa. Prodekan za znanost izv. prof. dr. sc. Nenad Malović i njegov nasljednik na toj službi doc. dr. sc. Branko Murić, su u dogovoru s doc. dr. sc. Danielom Pataftom, s Katedre za Crkvenu povijest KBF-a, dogovorili da se tekst prepíše i uredi za izdavanje, kao zajednički projekt Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, koja je nositelj autorskih prava na rukopis. Uređivanje teksta za objavljivanje povjereno je doc. dr. sc. Danielu Patafta i nastavnicima s Katedre filozofije područnog studija Teologije u Rijeci, današnjim nastavnicima Medicinskog fakulteta u Rijeci, doc. dr. sc. Saši Horvatu i dr. sc. Franji Mijatoviću. Prepisivanje teksta pokazalo se kao vrlo zahtjevno. Naime, tekst su prepisali franjevački novaci na Trsatu, generacija 2017./2018., ali je zbog problema nastalih oko neujednačene grafije, zatim unošenja korijenskog pravopisa, uređivanja bilježaka i grčkih citata, najveći dio posla, uz asistenciju doc. dr. sc. Daniela Patafte, doc. dr. sc. Saše Horvata i oso-

bito dr. sc. Franje Mijatovića, odradio Ivan Rozić. Ovaj iznimno kompleksan i zahtjevan posao završen je početkom lipnja 2019. godine.

Pred čitateljima se nalazi objavljeni rukopis Teofila Harapina, s opširnom biografijom i popratnim komentarom, čime je nakon više desetljeća napokon objavljen jedan od važnijih monografskih radova hrvatske neoskolastike i hrvatske filozofske baštine. Ono što nije uspjela ostvariti 1944. Matica hrvatska, ostvarili su profesori i studenti s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s Hrvatskom franjevačkom provincijom sv. Ćirila i Metoda, kojoj je sam Harapin nekoć bio provincijalni poglavar.

DR. SC. O. TEOFIL JOSIP HARAPIN (1883.-1944.)

ŽIVOT I DJELO

Franjevac Josip Teofil Harapin ostavio je traga na više područja religioznog i kulturnog života u Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata, a njegova najkvalitetnija djela, koja su sačuvana u rukopisu, nastala su u razdoblju od 1937. do 1943. godine. Kao sveučilišni profesor, teolog i kršćanski filozof, Harapin je izdanak hrvatske međuratne apologetike. Veliki broj objavljenih manjih radova s područja kršćanske filozofije, teološke antropologije, povijesti religija i drugih teoloških disciplina svjedoči o svestranom obrazovanju, interesu i iznimnoj kvaliteti ovog katoličkog intelektualca čije je djelovanje ostalo u sjeni vihora ratnih događanja i iznenadne smrti. Bogata rukopisna ostavština sadrži iznimno veliki broj pisanih manjih radova spomenute tematike, ali i velikih djela s područja filozofije, od kojih je najopsežnije »Poviest filozofije starog vieka«, napisano 1942. godine i predstavljeno na Hrvatskoj bogoslovnoj akademiji, a 1943. pripremljeno za izdavanje u Matici hrvatskoj kao udžbenik za filozofiju na hrvatskim katoličkim visokim učilištima.

Djelatnost Teofila Harapina nije se zahvaćala samo područje znanosti, obavljao je provincijske službe, između ostalog od 1927. do 1933. bio provincijalni ministar, u službi Reda i generalnog ministra vizitator u više franjevačkih provincija u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama. Kao član Seniorata Hrvatskog katoličkog pokreta bio je angažiran i u političkom radu Hrvatske pučke

stranke. Zatim je bio svestrani pastoralni djelatnik: propovjednik, pučki misionar, voditelj duhovnih vježbi, polemičar, publicist i autor homiletičkih članaka.¹

Njegov sveučilišni kolega dr. Oberški u »Nekrologiju« napisanom za »Bogoslovsku smotru« opisao ga je ovim riječima: *Pokojnikova osobna pojava odlikovala se osobitom privlačnošću i dostojanstvom, jer je predstavljala riznicu obsežnog poznavanja najsavremenijih bogoslovskih struka, ali na jedan osebujan način lako shvatljivog, privlačnog i uvjerljivog priobćivaća i primjenjivanja na savremene prilike vjerskog i ćudorednog života... Kao nastavnik i uzgojitelj svećeničkog i redovničkog pomladka blagi je pokojnik uživao veliku odanost i povjerenje svojih slušača, a kao vrstan metodičar umio je pobuditi živo zanimanje za bogoslovske discipline, koje je predavao, i znao je pokazati njihovu veliku vrijednost i korist u praktičnoj primjeni na području duhovno-pastirskog djelovanja. Zato je razumljivo, da je pokojnik bio vrlo omiljeli profesor, te rado slušani propovjednik i javni predavač. S velikom se požrtvovnošću i pripravnnošću odazivao držanju pučkih misija, izašiljanju na pomoć u duhovnoj pastvi, te sve zamašnjim pokretima i nastojanjima oko praktičke obnove vjerskog i ćudorednog života naroda.*²

Životni put - između Rima i Zagreba

Teofil Harapin, krsnim imenom Josip rodio se 10. ožujka u selu Letovčan nedaleko Klanjca u Hrvatskom Zagorju, kao drugo dijete od petero muške djece, Ivana Evandeliste (Janka) Harapina i Cecilije (Cilike) r. Lončariček.³ Prema svjedočanstvu o. Lovre Kiša koje je ostavio u pismenom obliku 1969. godine,

¹ Životopisi i nekrologiji: ARHIV FRANJEVAČKOG SAMOSTANA ZAGREB-KAPTOL (Dalje: AFSZK), *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae; Franjo Emanuel HOŠKO, Život i rad Teofila Harapina (1883.-1944.), u: *Kačić*, 3(1970.), 161-176.; Franjo Emanuel HOŠKO, Josip Teofil Harapin, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Franjo Emanuel Hoško-Vicko Kapitanović-Pejo Čošković, (ur.), Zagreb, 2011., 220-221.; Stanko BANIC, O. Dr. Teofil Harapin, u: *Glasnik sv. Franje*, 49(1944.)10-12, 129-133.; Gabrijel ĐURAK, In memoriam o. Teofilu, u: *Hrvatski narod*, 4(1944.)1102, 4.; Hugolin MAKVIĆ, O. Dr. teofil Harapin (1883-1944), u: *Prosvjetni život*, 3(1944.)28-30, 234.; Janko OBERŠKI, Dr. Josip Teofil Harapin OFM, u: *Bogoslovska smotra*, 32(1944.)1-4, 143-146.; O. Dr. Teofil Harapin, u: *Hrvatski narod*, 4(1944.)1099, 2.; A. R. P. Theophilus Harapin, u: *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 64(1945.) 34.

² Janko OBERŠKI, Dr. Josip Teofil Harapin OFM, 145-146.

³ Usp. ARHIV HRVATSKE FRANJEVAČKE PROVINCIJE ZAGREB (dalje: AHFPZ), *Osobnik*, D-9a, Krsni list izdan 1928. u župnom uredu Župe Marijina uznesenja Klanjec; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Krsni list izdan 1928. u župnom uredu Župe Marijina uznesenja Klanjec

obitelj je bila siromašna, posjedovali su svega dva jutra zemlje. Otac Ivan radio je kao bačvar i bavio se pčelarstvom, bio je uz to i crkveni odbornik i sakristan u kapeli sv. Filipa i Jakova na brdu poviše sela koju su opsluživali franjevci iz klanječkog samostana. Franjevci su pomagali u odgoju djece uzimajući ih na stan u klanječki samostan, gdje su ministrirali i odakle su pohađali pučku školu. Josip Harapin, se prema svjedočanstvu o. Kiša, odlikovao živahnim i bistrom naravi te se iskazao kao najbolji učenik pučke škole. To je potaknulo klanječke franjevce da mu omoguće daljnje školovanje.⁴

Kako je Josipu 1893. umro otac franjevci su potpuno preuzeli brigu o njegovom odgoju i školovanju te su ga 1894. poslali na školovanje u Zagreb, gdje je završio prva dva razreda gimnazije, a zatim je brigu za njegov odgoj i školovanje preuzeo karlovački gvardijan o. Bono Matković⁵ te je preostale razrede završio u gimnaziji u Karlovcu.⁶ Nakon završetka nižih gimnazijskih razreda odlučuje pristupiti franjevcima novoosnovane Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda (dalje: Provincija). U novicijat na Trsatu primio ga je 21. rujna 1901. godine tadašnji provincijal o. Vendelin Vošnjak i kod oblačenja je dobio redovničko ime Teofil.⁷ Prve zavjete položio je u crkvi Svetišta Majke Božje Trsatske 22. rujna 1902. godine.⁸ Nakon toga odlazi u Samobor gdje se tada nalazilo provincijsko filozofsko učilište (Studium Philosophiae nec non A. A. L. L. (artium liberalium) Min. provinciae Croatiae). Nastavni program na ovom viskom učilištu bio jednak višim razredima gimnazije, a od filozofskih disciplina obrađivala se samo filozofska propedeutika.⁹ Drugu godinu studija Harapin je nastavio u Varaždinu, a 1904. upisao je studije teologije na »Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.«¹⁰

Svečane redovničke zavjete položio je u Zagrebu, u franjevačkoj crkvi sv. Franje na kaptolu, 1. studenog 1905., a zatim primio svete redove: podđakonat 30.

⁴ AHFPZ, *Osobnik*, D-9a, Pismo o. Lovre Kiša o svojim sjećanjima na o. Teofila Harapina od 10. III. 1969.

⁵ *Catalogus Almae Provinciae Croatiae SS. Cyrilli et Methodii, Zagrabiae*, 1906., 12.

⁶ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Kopije dokumenata iz Arhiva Pontificia Università Antonianum - Roma, *Nationale fr. Th. Harapin*

⁷ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

⁸ AHFPZ, *Matricula Provinciae*, F-2c, br. 122.

⁹ Usp. AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae; Emanuel HOŠKO, *Šematizam Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1969., 24.

¹⁰ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

lipnja 1905., đakonat 7. srpnja 1905., a za svećenika je zaređen 17. srpnja 1907. godine. Studij na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu završio je 1908. godine.¹¹

Zbog svojih umnih sposobnosti provincijal o. Vendelin Vošnjak šalje ga na 1908. na studij u Rim na međunarodni franjevački Kolegij sv. Antuna (Antoniano) ¹² kako bi ga osposobio za profesora teologije.¹³ Harapin je boravio u Rimu od 1909. do 1911. godine i završio viši studij teologije položivši ispit za »generalnog lektora teologije« s odličnim uspjehom.¹⁴

Godine 1911. Harapin se vratio u domovinu i u jesen iste godine postao je duhovnik franjevačkih klerika, studenata filozofije, i predavač na Franjevačkom visokom učilištu (dalje: Učilište), gdje je ostao punih devet godina.¹⁵ Predavao je filozofske predmete i biologiju, a po potrebi i neke teološke predmete. Od 1915. do 1920. u službi je ravnatelja Učilišta, a od 1917. do 1920. i prefekt studija, čime mu je povjerena briga za cjelokupno školstvo u Provinciji. Zatim je bio dio provincijske uprave kao definator u razdobljima od 1915. do 1918. i 1918. do 1921. godine.¹⁶ Osim na Učilištu i u službi Provincije Harapin je djelovao i na drugim područjima društvenog života. Godine 1914. preuzeo je vođenje Marijine kon-

¹¹ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Kopije dokumenata iz Arhiva Pontificia Università Antoniano - Roma, *Nationale fr. Th. Harapin; Catalogus Almae Provinciae Croatiae SS. Cyrilli et Methodii*, Zagrabiae, 1906., 27.

¹² Uprava Franjevačkog reda osnovala je 1883. u Rimu međunarodni franjevački Kolegij sv. Antuna (Antoniano) za obrazovanje svojih članova. nastava na ovom visokom teološkom učilištu započela je 1890. godine. Kolegij je bio osnovan kako bi obrazovao buduće franjevačke misionare i profesore teologije. U razdoblju od 1903. do 1933. postojala su dva smjera: redoviti za misionare i viši za generalne lektore u trajanju od tri godine. Viši smjer bio je podijeljen na šest studija: Svetog pisma, dogmatske teologije, filozofije, moralno bogoslovlje, pravo i crkvenu povijest s govorništvo. Izdavanjem konstitucije »Deus scientiarum Dominus« 1931. Kongregacija za sjemeništa i visoke škole podigla je 17. svibnja 1933. međunarodni franjevački Kolegij sv. Antna na rang papinskog sveučilišta (Pontificia Università Antoniano - Roma) s tri fakulteta: teološkim, pravnim i filozofskim s pravom podjeljivanja akademskih gradusa za franjevce. <http://www.antoniano.eu> (16. X. 2018.)

¹³ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Kopije dokumenata iz Arhiva Pontificia Università Antoniano - Roma, *Nationale fr. Th. Harapin*

¹⁴ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Kopije dokumenata iz Arhiva Pontificia Università Antoniano - Roma, *Nationale fr. Th. Harapin*; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Kopije dokumenata iz Arhiva Pontificia Università Antoniano - Roma, *Testimonium Rectoris magnifici od 20. XI. 1939.*; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

¹⁵ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae; AHFPZ, *Matricula Provinciae*, F-2c, uz godine 1911.-1920.; *Catalogus Almae Provinciae Croatiae SS. Cyrilli et Methodii*, Zagrabiae, 1914., 13.

¹⁶ AHFPZ, *Matricula Provinciae*, F-2c, uz godine 1911.-1920.

gregacije na gimnaziji u Varaždinu, koja je tada imala oko 35 članova, da bi za njegova upravljanja taj broj prešao stotinu članova.¹⁷ U razdoblju od 1911. do 1912. uređivao je homiletički časopis »Dušobrižnik«,¹⁸ mjesečni časopis koji je osnovao 1896. franjevac o. Josip Ivančić na Trsatu i koji je izlazio do 1920. godine.¹⁹ Aktivno se uključio u Hrvatski katolički pokret i u Varaždinu osnovao »Hrvatski katolički narodni savez« koji je u njegovo vrijeme brojao oko 400 članova.²⁰ Njegova aktivnost u HKP-u odrazila se i u radu Hrvatske pučke stranke, tako se 1920. godine našao na izbornoj listi HPS-a kao kandidat za Ustavotvornu skupštinu iz Varaždinske županije.²¹

Papa Benedikt XV. osnovao je 27. siječnja 1927. Papinski orijentalni institut te je od franjevačkog generala Serafina Cimina zatražio da pošalje franjevce kako bi ih se osposobilo za rad na jedinstvu Crkava. Generalni definator za slavenske franjevce tada je bio o. Vendelin Vošnjak, koji je od provincijala Mihaela Trohe zatražio da pošalje na studij dvojicu franjevacu i to Teofila Harapina i Aleksu Benigara. O svim tim događajima u svome pismu o. Emanuelu Hošku 1969. godine potanko je zapisao o. Benigar: *Naš provincijal je u ono vrijeme bio P. Mihael Troha. Bilo je u kasnu jesen. Jednoga dana pruži mi obedijencijal P. Generala, da pođem u Rim na studij na tom Papinskom Institutu, te mi kaže: »Što si tražio, sada imaš!« Bio je malo uznemiren i nije skrivao to unutarne uzbuđenje. Pogledam obedijencijal, pa mu kažem: »Oprostite, P. provincijal, ja nisam ništa tražio.« To ga je umirilo. Ja pođem u Rim 1. novembra. Kada sam stigao u Rim posjetio sam odmah P. Vendelina, koji mi je saopćio, da i P. Teofil ima doći. Ja sam se začudio pa mu kažem: »Pa on je definator!« Onda mi Sl. B. ispriповjedi cijelu proceduru kao i to, da je on P. Generalu predložio nas dvojicu. P. Teofil je nekoliko dana iza toga stigao u Rim. U prvo vrijeme nije se baš najbolje snašao jer su ga smjestili među PP. Studente. S vremenom je to on jednostavno pregorio i nastavio svoje nauke... Njemu studij nije bio tako težak kao meni. Odmah na početku izabrao je temu za doktorsku disertaciju. Koliko se sjećam obradio je*

¹⁷ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae; AHFPZ, *Matricula Provinciae*, F-2c, uz godinu 1914.

¹⁸ Više u: Mirko Juraj MATAUŠIĆ, Periodična publicistika Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, u: *Mir i dobro*, Mirjana Mirković-Franjo Emanuel Hoško (ur.), Zagreb, 2000., 113.

¹⁹ Usp. AFSZK, *Dušobrižnik*, B-VIII-2v, kut. 15 i 16.

²⁰ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

²¹ Kandidatske listine Hrvatske pučke stranke, u: *Narodna politika*, god. 3., br. 226., Zagreb, 21. XI. 1920., 1-2.

29 kanon carigradskog koncila 381., koji radi o primacijalnoj vlasti carigradskog patrijarha, na temelju što je Carigrad bio glavni grad rimskog imperija. On je tezu u dvije godine svršio i na kraju pred profesorima obranio.²² Najprije je položio bakalaureat, a zatim licencijat, a 10. srpnja 1922. je doktorirao s odličnim uspjehom iz istočnog bogoslovlja obranivši tezu »De primatu Romani Pontificis Concilio Chalcedonensi.«²³ Doktorska disertacija objavljena je već 1923. kao dio publikacija Antonianuma (»Collectanea Philosophico-Theologica cura Professorum Collegii Internationalis S. Antonii de Urbe edita«).²⁴ Tijekom studija na Papinskom orijentalnom institutu Harapin je 1920. postavljen od strane generala Reda Serafina Camina za profesora teologije na Antonianumu i to u redovitom teološkom smjeru.²⁵

Franjevački provincijali s područja Kraljevine SHS održali su 21. i 22. prosinca 1921. sastanak na kojem je bilo dogovoreno da se pokrene zajedničko glasilo »Nova revija.«²⁶ Nedugo nakon toga, provincijal o. Mihael Troha, 21. svibnja 1922., prije nego li je Harapin završio studij, šalje pismo generalu reda o. Bernardinu Klumperu da dopusti o. Teofilu povratak u domovinu jer su to zatražili hrvatski provincijali na svom sastanku od 17. prosinca 1921. godine.²⁷ Očito se očekivalo da Harapin preuzme uređivanje »Nove revije«, osobito što je već od 1913. bio poznat krugu tadašnjih hrvatskih franjevačkih intelektualaca kada je u Mostaru na sastanku franjevačkih profesora izabran, uz o. Gvida Ranta, o. Petra Grabića i o. Petra Vlašića, za savjetnika u odboru »Književnog društva hrvatsko-slovenskih franjevaca.« Predsjednik društva bio je o. Julijan Jelenić, a tajnik o. Dominik Mandić.²⁸ Društvo je izdavalo list »Naša misao«, a

²² AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Alekse Benigara napisano u Rimu 12. III. 1969.

²³ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Licentiatum, baccalaureatum et doctoratum obtinuit in Instituto Orinetali Romae 1921 et 1922; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Libelum inscriptionis; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

²⁴ Theophilo HARAPIN, *Primatu Pontificis Romani in Concilio Chalcedonensi et Ecclesiae dissidentes*, vol. I., Ad Claras Aquas, 1923.

²⁵ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Harapinovo pismo rektoru od 19. IV. 1937.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Testimonium rectoris magnifici od 20. XI. 1939.

²⁶ Usp. Božo VUCO, O. P. Grabić i »Nova revija«, u: *Mp. o. dr. fra Petar Grabić: životne crtice i glavnija djela. In memoriam (1882.-1963.)*, Krsto Kržanić (ur.), Split, 1964., 51.

²⁷ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, Život i rad Teofila Harapina (1883.-1944.), 163.

²⁸ Usp. Petar VLAŠIĆ, David i Jonatan, », u: *Mp. o. dr. fra Petar Grabić: životne crtice i glavnija djela. In memoriam (1882.-1963.)*, Krsto Kržanić (ur.), Split, 1964., 80.

uređivao ga je o. Julijan Jelenić. Osoba kao o. Teofil Harapin svakako je bila najidealnija da uređuje časopis hrvatskih franjevacu u Kraljevini SHS i propagira franjevačku misao i duhovnost. Ovome u prilog svakako ide i izjava o. Alekse Benigara koji je opisao obrazovanje i intelektualno znanje o. Harapina ovim riječima: *On se nije specijalizirao, već je stekao enciklopedijsko znanje tako da je bio univerzalno verziran.*²⁹

Benigar u svojim sjećanjima na Harapina progovara kako je u Rimu kao predavač bio iznimno cijenjen od studenata i profesora.³⁰ Između ostalog, Harapin je prije odlaska u Rim, objavio dvije zapažene filozofsko-teološke rasprave »Opstoji li Bog?«³¹ i »Razum i vjera«³², uz to napisao je raspravu »Apostolski sindik«³³, u »Dušobrižniku« je tiskao nekoliko desetaka propovijedi,³⁴ a »Tri govora o oprost« tiskana su kao posebna brošura.³⁵ Kao vrstan apologet i polemičar pokazao se u filozofskoj raspravi o Duns Scotu s dr. Antunom Heinzom.³⁶ Između ostalog pisao je apologetske filozofsko-teološke rasprave za časopise »Naša misao« (1914.-1916.), »Hrvatska straža« (1916.) i »Katolički list« (1917.-1919.).³⁷ Kao vrstan znanstvenik i polemičar, te kao završeni doktorand na Papinskom orijentalnom institutu u Rimu Harapin je privukao pažnju profesora s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Provincijal Mihael Troha 8. kolovoza 1922. ponovno piše pismo generalu Reda Klumperu, koje je svojim pismom i podrškom podupro generalni definitor Vendelin Vošnjak, u kojem traži da se na molbu četvorice profesora iz Zagreba Harapina pusti iz Rima.³⁸ Naime, dekan fakulteta o. Julijan Jelenić je uz suglasnost trojice profesora zagrebačkog Katoličkog bogoslovnog fakulteta, Frana Barca, Stjepana Zimmermanna i Josipa Marića, uputio provincijalu Trohi 3. kolovoza 1922. prijedlog da Harapin

²⁹ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Alekse Benigara napisano u Rimu 12. III. 1969.

³⁰ Isto.

³¹ Teofil HARAPIN, *Opstoji li Bog?*, Zagreb, 1919.

³² Teofil HARAPIN, *Razum i vjera*, Mostar, 1918.

³³ Teofil HARAPIN, *Apostolski sindik*, Varaždin, 1914.

³⁴ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Popis propovijedi

³⁵ Teofil HARAPIN, *Tri govora o oprost. prigodom sedamstogodišnjice porcijunkulskog oprosta*, Varaždin, 1916.

³⁶ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Veći broj tiskanog i pisanog materijala vezanog uz tu raspravu

³⁷ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Popis objavljenih članaka

³⁸ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Kopije dokumenata iz arhiva generalne kurije Franjevačkog reda u Rimu

nastavi usavršavanje kroz dvije godine na Sveučilištu u Lionu i ondje doktorira iz teologije te sluša i predavanja iz orijentalistike. Zatim bi mu fakultet omogućio habilitaciju za Katedru istočnog bogoslovlja. Također ponudeno je da će troškove školovanja snositi fakultet, a njihovu molbu podupro je i zagrebački nadbiskup i veliki kancelar dr. Antun Bauer. U molbi navode kako je Harapin izvanredno obrazovana osoba i specijaliziran u istočnoj teologiji, a svojim prijašnjim nastavničkim radom i literarnom djelatnošću pokazao se prikladnim da zauzme mjesto na katedri. Uz to navode kako je kao franjevac idealna osoba za tu katedru s obzirom na franjevačku ulogu u zbližavanju crkava na Balkanu u prošlosti.³⁹ General Reda Bernardin Klumper nije uvažio te molbe, kao ni molbu prof. Franje Zagode iz 1924. godine u kojoj je Harapinu ponudio da preuzme Katedru istočnog bogoslovlja na zagrebačkom Katoličkom bogoslovnom fakultetu.⁴⁰ General Klumper postavio je Harapina profesorom višeg tečaja na »Antonianumu« do 1927. godine.⁴¹

Na »Antonianumu« Harapin je predavao na teološkom studiju studentima koji su se spremali za lektore teologije i to Osnovno bogoslovlje i Nauk o sakramentima.⁴² Benigar navodi kako je Harapin nerado ostao u Rimu.⁴³ Osim predavanja uprava Reda i druge crkvene ustanove uočile su njegove iznimne sposobnosti i angažirali ga u drugim dužnostima. General reda ga je 1924. delegirao kao svog zamjenika na Kongresu hrvatskih trećoredaca na Trsatu,⁴⁴ a također je kao generalov zamjenik bio prisutan na Kongresu teologije istočnih crkava u Velehradu iste godine.⁴⁵ Od strane uprave Reda zadužen je 1924. da s Leonhardom Lemmenesom, Livariom Oligierom i kasnijim biskupom Antoniom Facchinetti-

³⁹ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Pismo četvorice profesora KBF-a u Zagrebu od 1. VIII. 1922.

⁴⁰ ARHIV KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA U ZAGREBU (dalje: AKBFZ), *Harapinov osobnik*, Molba za imenovanje docentom od 22. IV. 1941.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Molba za imenovanje docentom od 31. III. 1941.

⁴¹ Usp. *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 41(1922.), 301.; *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 42(1923.), 286.; *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 43(1924.), 310.; *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 44(1925.), 281.; *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 46(1926.), 293.

⁴² AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. II., B-XVI-2b, Bilješke za predavanja o nauku o sakramentima

⁴³ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Alekse Benigara napisano u Rimu 12. III. 1969.

⁴⁴ Usp. *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 43(1924.), 288.; Trećoredski kongres na Trsatu, u: *Katolički list*, br. 37., Zagreb, 11. IX. 1924., 444 – 445.

⁴⁵ AKBFZ, *Harapinov osobnik*, D-9a, Autobiografija

jem organizira svečanu središnju proslavu 700-godišnjice smrti sv. Franje Asiškog.⁴⁶ U »Spomenici« koju je tom prigodom 1927. izdala Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda Teofil Harapin je objavio pet radova vezanih uz sv. Franju i franjevački poziv.⁴⁷ Godine 1925. sudjeluje u organizaciji i pripravi proslave 1600-godišnjice Nicejskog sabora iz 325. godine, gdje ga je članom organizacijskog odbora imenovao tajnik Kongregacije za istočne crkve kardinal Giovanni Tacci Porcelli. Od 33 člana, Harapin je bio jedini Hrvat.⁴⁸ Iste godine u Vatikanu je organizirana misijska izložba, gdje je bio član prve podkomisije koja je radila pod vodstvom poznatog austrijskog etnologa Wilhelma Schmidta. Bio je član sekcije za povijest misija.⁴⁹ Kao priznanje za rad na organizaciji izložbe papa Pio XI. podijelio mu je odlikovanje »Pro Ecclesia et Pontifice.«⁵⁰ »Hrvatska bogoslovna akademija« izabrala ga je 15. lipnja 1926. za »člana radnika«, premda je boravio u inozemstvu.⁵¹ Kardinal Vincenzo Vannutelli, kardinal zaštitnik »Kolegija sv. Jeronima«, imenovao ga je 1. veljače 1925. članom Upravnog odbora Kolegija.⁵² Na toj službi ostao je od 1. travnja 1926. do 31. srpnja 1927. godine.⁵³ Iste, 1925. godine, Harapin je s profesorima »Antoniana« , pravnikom Bertrandom Kurtsheidom, filozofom Zaharijom Van de Woestyne, bibličarem Arduinom Kleinhansom i teologom Livariom Oligerom, pokrenuo

⁴⁶ Usp. *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 43(1924.), 45.

⁴⁷ Teofil HARAPIN, Kratki opis života sv. Franje, u: *Spomenica prigodom sedamstote godišnjice blažene smrti svetoga Franje*, Zagreb, 1927., 19-38.; Teofil HARAPIN, Tragom apostola, u: *Spomenica prigodom sedamstote godišnjice blažene smrti svetoga Franje*, 99-103.; Teofil HARAPIN, U kreposti znanje, u: *Spomenica prigodom sedamstote godišnjice blažene smrti svetoga Franje*, 104-106.; Teofil HARAPIN, Čast pobožnosti, u: *Spomenica prigodom sedamstote godišnjice blažene smrti svetoga Franje*, 107-108.; Teofil HARAPIN, na ponos trećoredaca, u: *Spomenica prigodom sedamstote godišnjice blažene smrti svetoga Franje*, 116-118.

⁴⁸ Usp. Teofil HARAPIN, Zaključak proslave 1600-godišnjice koncila Nicejskog, u: *Katolički list*, god. 77., br. 6., Zagreb, 11. II. 1926., 79-82.

⁴⁹ Usp. *Rivista illustrata della esposizione missionaria Vaticana*, Roma, 1925., 21-23.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Esposizione missionaria Vaticana; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

⁵⁰ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Ladislava Harapina od 18. III. 1969.

⁵¹ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Potvrda o članstvu

⁵² AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Dopis o imenovanju kardinala Vannutellia; Stjepan RAZUM, Zavod sv. Jeronima od 1915. do 1928., u: *Papinski zavod svetog Jeronima (1901.-2001.)*, Jure Bogdan (ur.), Rim, 2001., 221., 294., 317-318.

⁵³ Jure BOGDAN, Pokrovitelji, poglavari i pitomci Zavoda, u: *Papinski zavod svetog Jeronima (1901.-2001.)*, Rim, 2001., 971.

izdavanje časopisa Kolegija sv. Antuna pod nazivom »Antonianum.«⁵⁴ Godine 1927. predložen je za konzultora Kongregacije za istočne crkve, ali ga je povrtak u domovinu omeo u imenovanju na tu dužnost.⁵⁵

Godine 1927. Harapin je 25. kolovoza izabran za provincijala Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Njegov mandat bio je obilježen pitanjem završetka projekta franjevačkog kolegija i gimnazije u Varaždinu. O tome svjedoči i sam Harapin u svojem životopisu, pridodajući tome i druge aktivnosti koje se vežu uz tu službu kao i stalna predavanja u »Hrvatskoj bogoslovnoj akademiji.«⁵⁶ Projekt koji je pokrenuo o. Vendelin Vošnjak⁵⁷ započeo je kupovanjem zemljišta u Varaždinu gdje se Provincija poprilično zadužila. Zatim je započela 26. srpnja 1927. godine izgradnja zgrada. Sjemenište je završeno u kolovozu 1928., no još je trebalo urediti prostore kolegija.⁵⁸ Naslijedivši velike financijske probleme i obvezu dovršenja izgradnje kolegija i gimnazije u Varaždinu Harapin je 1929.-1930. zajedno s o. Augustinom Šlibarom počeo držati propovijedi i pučke misije po Sjedinjenim Američkim Državama među hrvatskim iseljeništvom. Time je prikupljao novac za završetak izgradnje varaždinskog kolegija i gimnazije.⁵⁹ U pismu o. Emanuelu Hošku o Teofilu Harapinu o. Lovro Kiš je ukratko opisao teškoće s kojima se susretao kod izgradnje varaždinskog kompleksa, iako u pismu navodi da taj dio ne ide u javnost, svakako je dobro da se u cijelosti prenese: *Zato što je uspješno i marljivo radio oko propagande misijskog društva i sličnih akcija oko sabiranja ja sam mislio da će biti prikladan za provincijala. Izabrali su ga 1927. i 1930. On je prihvatio izbor, o. general ga je teško pustio iz Rima. Nastojao je odgovoriti toj službi. Tada se gradila naša gimnazija u Varaždinu. Nije bio dosta okretan u tim stvarima, imao je teškoće radi ne-*

⁵⁴ Arduin KLEINHANS, De vita et scriptis R. P. Livarii Oligier, u: *Antonianum*, 20(1945.), 5.

⁵⁵ Usp. Janko OBERŠKI, Dr. Josip Teofil Harapin OFM, 144.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Alekse Benigara napisano u Rimu 12. III. 1969.; AHFPZ, *Osobnik*, D-9a, Pismo o. Lovre Kiša o svojim sjećanjima na o. Teofila Harapina od 10. III. 1969.

⁵⁶ Usp. AKBFZ, *Harapinov osobnik*, Autobiografija; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

⁵⁷ Harapin je pripadao krugu reformnih franjevaca bliskih Vendelinu Vošnjaku, o tome svjedoči i njegovo pismo upućeno o. Vendelinu iz Rima 1927. godine u kojemu mu, tada još kao provincijalu, pokazuje svoju odanost i zahvalnost. ARHIV VICEPOSTULATURE VENDELINA VOŠNJAKA (dalje: AVVV), Pismo o. Teofila Harapina iz 1927.

⁵⁸ Albert ANTOŠ, Sjemenište, u: *Franjevački kolegij*, Varaždin, 1941., 8.

⁵⁹ Usp. AHFPZ, *Osobnik*, D-9a, Pismo o. Lovre Kiša o svojim sjećanjima na o. Teofila Harapina od 10. III. 1969.

razumijevanja sa strane neke braće. Ja sam ga u jednom provincijskom kapitulu obranio, jer mi je u stvari bilo poznato da on nije kriv. Nisam bio član definatorija nego samo prokurator provincije, pa je imao povjerenja u mene.⁶⁰ Očito se radilo o problemima financijske naravi koji su teško opterećivali zaduženu provinciju što je izazivalo velike prijepore i unutar same uprave. Propovijedanje i pučke misije Harapin je držao i po Hrvatskoj. Biskup Antun Akšamović mu 21. prosinca 1927. daje punu jurisdikciju ispovijedanja i propovijedanja na području Đakovačko-srijemske biskupije i Apostolske administrature za Baranju i istočnu Slavoniju.⁶¹ Održavao je pučke misije na prostoru cijele zagrebačke nadbiskupije, tako o. Ladislav Harapin navodi da je obišao oko 60 župa.⁶² Osim što je dva puta bio u Sjedinjenim Državama kao pučki misionar, isto je činio u državama srednje i zapadne Europe, a boravio je u Palestini i Egiptu.⁶³ I kao provincijal o. Teofil je bio na službi Redu. U Americi je tijekom 1928. i 1929. bio vizitator Slovenskog franjevačkog komisarijata,⁶⁴ zatim je 1934. vizitirao Slovensku provinciju sv. Križa.⁶⁵ Na proslavi pedesete obljetnice uspostave Vrhbosanske nadbiskupije i tada upriličenom euharistijskom kongresu 1932. godine bio je kao provincijal predstavnik generala Reda Bonaventure Marrania.⁶⁶

Od svega najmanje je poznato da je u Harapin bio član »Seniorata« Hrvatskog katoličkog pokreta, te je kao provincijal na glavnoj skupštini Seniorata 2. i 3. rujna 1928. izabran u »Središnji upravni odbor.«⁶⁷ Harapin je još za boravka u Varaždinu aktivno sudjelovao u životu Katoličkog pokreta i Hrvatske pučke stranke. Očito je da je tijekom izbjivanja iz domovine održavao veze s istaknutim intelektualcima HKP-a, osobito s franjevačkim trećoredcem Velimirom Deže-

⁶⁰ Isto.

⁶¹ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Pismo biskupa Akšamovića od 21. XII. 1927.

⁶² AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Ladislava Harapina od 18. III. 1969.

⁶³ Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, *Život i rad Teofila Harapina (1883.-1944.)*, 173., bilješka 45.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Ladislava Harapina od 18. III. 1969.

⁶⁴ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Dekret generala franjevačkog reda iz 1927.

⁶⁵ Usp. *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 53(1934.), 335.

⁶⁶ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Dekret generala franjevačkog reda iz 1932.

⁶⁷ Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS*, Zagreb, 1998., 263-264.

ličem ml., s kojim je 1928. ušao u upravu »Seniorata.«⁶⁸ Ovaj položaj svakako ukazuje na činjenicu da je o. Teofil Harapin bio među vodećim katoličkim intelektualcima međuratnog razdoblja i kao takav percipiran od strane istih. U užoj upravi »Seniorata« uz njega su se našla ključna intelektualna imena HKP-a i ujedno suradnici »Hrvatske bogoslovne akademije« književnik Ljubomir Maraković, dominikanac i profesor o. Sibe Budrović, grkokatolički svećenik i publicist Janko Šimrak, prebendar i arhiđakon Zagrebačke nadbiskupije vlč. Dragutin Hren, vlč. Franjo Grundler, profesor i katolički socijalni aktivist Juraj Šćetinec, Zlatko Petrović, Velimir Deželić, Petar Grgec i dr.⁶⁹ Izbor ovih novih članova »Središnjeg upravnog odbora Seniorata« dogodio se u vremenu nakon atentata na Stjepana Radića u Narodnoj skupštini u Beogradu, kada i HKP mijenja svoj politički program, smatrajući da je »Seniorat« predvodnik hrvatskog katoličanstva.⁷⁰ Teofil Harapin uvršten je u zborniku o »Hrvatskom katoličkom pokretu« među istaknutije pripadnike pokreta i istaknut je kao član »Seniorata.«⁷¹ Ladislav Harapin svjedoči kako je o. Teofil često održavao predavanja u »Jerolimskoj dvorani« u Zagrebu, imao bliske prijateljske odnose sa seniorima, profesorima Blažom Madjarom i Velimirom Deželićem ml., te da je aktivno pratio i podupirao književni i kulturni rad hrvatske katoličke omladine.⁷² Isto potvrđuje i Oberški u svom nekrologu: *Zamašne upravne brige u tom razdoblju, a osobito izvedba gradnje franjevačke gimnazije u Varaždinu, skrenule su za neko vrijeme pokojnika od kolotečine naučnog bogoslovske rada, ali pored svega toga on je našao vremena, da nastupa u nizu javnih predavanja upriličenih od Hrvatske Bogoslovne Akademije u Zagrebu.*⁷³ Očito je kako je tijekom provincijalske službe Teofil Harapin bio vrlo aktivan u HKP-u i »Senioratu.«

Godine 1933. isteklo mu je drugo trogodište provincijalske službe, a na novom kapitulatu Provincije izabran je za kustoda i prefekta provincijskih studija. Bila mu je povjerena dužnost voditelja pučkih misija.⁷⁴ Njegov provincijalski

⁶⁸ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Pismo nepoznatog datuma i nečitljivog potpisa

⁶⁹ Usp. Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS*, 263-264.

⁷⁰ Usp. Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903.-1945.*, Zagreb, 2004. 175-177.

⁷¹ Zlatko MATIJEVIĆ, Teofil Harapin, u: *Zbornik radova. Hrvatski katolički pokret*, Zlatko Matijević (ur.), Zagreb, 2002., 813.

⁷² Usp. AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Ladislava Harapina od 18. III. 1969.

⁷³ Janko OBERŠKI, Dr. Josip Teofil Harapin OFM, 144.

⁷⁴ Usp. *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 52(1933.), 278.

mandat obilježila je izgradnja Kolegija sv. Antuna i gimnazije u Varaždinu. Harapinova najveća uloga kao provincijala jest upravo u tome što je na tragu ideja katoličkog pokreta, franjevačkog poslanja među Hrvatima i obnovnih zahvata u Crkvi dovršenjem ovog velikog projekta omogućio kvalitetnu formaciju mladih, ne samo kandidata za franjevce, nego je stvorio reprezentativnu odgojno-obrazovnu ustanovu Katoličke Crkve među Hrvatima. Tomu u prilog ide činjenica da je 1941. godine u kolegiju bilo 152 đaka, u franjevačkom sjemeništu 76, kapucinskom 33 i 26 klerika, ukupno 299 polaznika franjevačke gimnazije u Varaždinu.⁷⁵

U međuvremenu Kolegij sv. Antuna u Rimu uzdignut je na razinu Papinskog sveučilišta Antonianum, a novi rektor prof. o. Bertrand Kurtsheid predvidio ga je kao jednog od nositelja nove znanstveno-nastavne strukture Sveučilišta. Harapin je bio spreman prihvatiti novu dužnost, ali provincijal Augustin Šlibar traži od rektora Kurtsheida da ga ostavi u Hrvatskoj zbog brojnih i važnih službi koje je vršio u Provinciji, te kako mu je teško naći adekvatnu zamjenu. Rektor nije odgovorio na ovu Šlibarovu molbu te on 16. listopada pristaje da Harapin ode u Rim.⁷⁶ Nakon formiranja Sveučilišta situacija u Rimu se promijenila tako da su kvalitetni i prokušani franjevački profesori i intelektualci bili nužni za uspostavu nove obrazovne strukture. U prvom profesorskom zboru »Antoniana« našli su se sljedeći hrvatski franjevci: Karlo Balić, Vitomir Jeličić, Dominik Mandić i Teofil Harapin.⁷⁷ Imenovan je redovitim profesorom istočne teologije i komparativne znanosti o religijama.⁷⁸ Školskih godina 1934/35. i 1937/38. predavao je i dogmatski traktat »De Deo uno et Trino«, zatim 1935/36. i 1938/39. »De Deo Creante et Ellevante«, a 1936/37. »De Gratia«. Uz to predavao je dogmatske traktate »De Fide«, »De Verbo incarnato« i »Marilogia. De Novissimis«, a tijekom cijelog razdoblja provedenog kao profesor na »Antonianumu« dogmatski traktat »De sacramentis.«⁷⁹ Među Harapinovom ostavštinom nalazi se bilješke

⁷⁵ Kolegij u školskoj godini 1940.-41., u: *Franjevački kolegij, Varaždin, 1941.*, 30.

⁷⁶ Josip B. PERCAN, Teofil Harapin OFM (1883-1944), Un illustre rappresentante dello scotismo Croato, u: *Giovanni Duns Scoto. Studi e ricerche nel VII centenario della sua morte*, Martín Carbajal Núñez (ur.), Roma, 2008., 324.

⁷⁷ Usp. *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 53(1934.), 14-24.; Naši franjevci na »Antonianumu«. Mp. o. T. Harapin u Zagrebu - o radu franjevačkog učilišta, u: *Hrvatska straža*, god. 6, br. 158, Zagreb, 1934., 3.

⁷⁸ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Curriculum vitae

⁷⁹ Harapinov službeni akademski naslov od 1933. bio je »Lector Generalis Dogmaticae et Doctor Theologiae Orientalis, Professor Theologiae Orientalis«, *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 53(1934.), 78.; Od 1937. službeni akademski naslov o. Teofila Harapina jest »Professor Dogma-

za predavanja »Tractatus de Fide«⁸⁰, »De Gratia I«⁸¹ i »De Gratia II« s dodatkom »Eschatologia«⁸² te bilježnica s bilješkama »De re sacramentaria.«⁸³ Uz to nalaze se bilješke za traktat pod naslovom »Apologetica« i »Doctrina Scoti de Fide«.⁸⁴ Kao redoviti profesor na Papinskom franjevačkom sveučilištu »Antonianum« Harapin djelovao od 1933. do 1938. godine. O njegovom radu u tome razdoblju svjedočanstvo je ostavio fra Karlo Balić, njegov kolega na Sveučilištu i poznati hrvatski mariolog: *Harapin je bio čovjek silno nadaren i to »de omni re scibili«, ugodan u društvu, nenametljiv, vrlo obziran... Njegovo široko i svestrano znanje mogao sam posebno upoznati na ispitima za licencijat kojima je on predsjedao. U ono su doba na ispitima za licencijat ispitivala zajedno četiri profesora, i to dogmatiku, osnovno bogoslovlje, nauku o sakramentima i moralno bogoslovlje.*⁸⁵

Ovo drugo razdoblje njegove profesorske službe u Rimu sudjelovao je kao predavač i organizator dvaju Kongresa slavenskih franjevačkih profesora. Prvi je održan 1935. u Zagrebu, a drugi 1937. u Krakovu.⁸⁶ O tome je svjedočanstvo ostavio o. Karlo Balić: *No glavne moje uspomene o pokojnom Teofilu odnose se na rad u sveslavenskim profesorskim kongresima. Budući da je bio u Rimu o. Benjamin Ryzinski, najprije kao generalni definator, a onda kao prokurator reda, dođe mi namisao da bi mi Slaveni mogli imati franjevačke profesorske kongrese kako su ih imali tada Nijemci, Francuzi i drugi. Tu je namisao rado pozdravio i o. Teofil Harapin. Tako je prvi sveslavenski franjevački kongres profesora održan u Zagrebu od 25-29 rujna 1935. Bili su prisutni profesori iz jedanaest franjevačkih provincija, iz pet hrvatskih, jedne slovenske, češke i slovačke i iz tri poljske provincije. Kongres je održan u hrvatskoj Sabornici. Otvorio ga je o. Leonardo Bello, general Reda, u nazočnosti preuzvišenih biskupa Bauera, Stepinca, Rodića, Najardija, Garića i Salis-Seewisa. Kongres je pozdravio rektor sveučilišta prof. Stanko Hondl, a zatim dekan Bogoslovnog fakulteta mons. Stjepan Bakšić. Veoma sveča-*

ticae et Theologiae orientalis«, *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 57(1938.), 65.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. III., B-XVI-2c, Programma Theologiae Dogmatica Specialis

⁸⁰ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. IV., B-XVI-2d, »Tractatus de Fide«

⁸¹ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. II., B-XVI-2b, »De Gratia I«

⁸² AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. II., B-XVI-2b, »De Gratia II« i »Eschatologia«

⁸³ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, »De re sacramentaria«

⁸⁴ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. IV., B-XVI-2d, »Apologetica« i »Doctrina Scoti de Fide«

⁸⁵ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Uspomene dr. o. Karla Balića od 17. IV. 1969.

⁸⁶ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. III., B-XVI-2c, Programma; *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, 54(1935.), 336.

ni završetak skupa bio je u »Hrvatskom sokolu«... U organizaciji ovoga kongresa, napose u izdanju akata, kolaborirao je zajedno s o. Jeličićem i mnogopoštovani o. Teofil Harapin... Na ovom je kongresu održao također stručnu raspravu o. Harapin pod naslovom »O predestinaciji Kristovoj po nauci bl. Ivana Duns Scota«. Harapin je nemalo zaslužan što su na kongresu sudjelovali učenjaci Zimmermann i Bakšić i književnici Grgec i Deželić. To treba zahvaliti činjenici da je o. Harapin bio veoma poznat i uvažen u Zagrebu.⁸⁷ U svojim uspomename o. Karlo Balić ostavio je i bilješke o Harapinovom sudjelovanju na Drugom kongresu u Krkovu od 25. do 29. kolovoza 1937. godine. Kongres je uz generala Reda Leonarda Marie Bella, i uz prisustvo dominikanskih profesora, otvorio krakovski nadbiskup kardinal Adam Sapieha. Harapin je na kongresu izlagao raspravu »De divina maternitate B. Mariae Virginis.«⁸⁸ Koja je, prema Baliću, izazvala veliku pozornost prisutnih znanstvenika iz Europe i Amerike.⁸⁹ Poslije Prvog kongresa Harapin je postao članom »Društva sveslavenskih franjevačkih profesora«, a u ime profesora »Antoniana« bio je 1936. na kongresu franjevačkih profesora francuskog govornog jezika.⁹⁰ Za dugogodišnju uspješnu profesorsku službu general Reda Leonardo Maria Bello dodijelio mu je 13. prosinca 1937. naslov »lektora jubilate« (»lectorem jubilatum«).⁹¹ Između ostalog na molbu mons. Jurja Magjarca, rektora »Hrvatskog zavoda sv. Jeronima«, 1936. o. Teofil je imenovan redovitim ispovjednikom sestara sv. Vinka koje su djelovale u Zavodu i izvan-

⁸⁷ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Uspomene dr. o. Karla Balića od 17. IV. 1969.; Teofil HARAPIN, O predestinaciji Kristovoj prema nauci bl. Ivana Duns Scota, u: *Collectanea franciscana slavica*, Šibenik 1937., 263-310.; Bože NORAC-KLJAJO, Radovi Prvog sveslavenskog kongresa franjevačkih profesora u Zagrebu, 25.-29. rujna 1935, u: *Hrvatski škotizam XX. stoljeća*, Josip B. Percan (ur.), Città del Vaticano, 2011., 46., 59-60.

⁸⁸ Teofil HARAPIN, De divina maternitate B. Mariae Virginis, u: *Collectanea franciscana slavica*, vol. II., Šibenik 1939., 39-85.

⁸⁹ Usp. AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Uspomene dr. o. Karla Balića od 17. IV. 1969.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. III., B-XVI-2c, Programma; Hrvatini Gabriel JURIŠIĆ, Kongres profesora slavenskih franjevaca u Krakovu, 25.-29. kolovoza 1937., u: *Hrvatski škotizam XX. stoljeća*, 72.

⁹⁰ *Antoniana*, 12(1937.), 91.

⁹¹ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Izvještaj rektoru »Antoniana« za dodjelu naslova »lektora jubilate« od 19. IV. 1937. ; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Dopis o dodjeli naslova »lektora jubilate« generala Reda Bella od 13. XII. 1937.

rednim ispovjednikom Zavoda. Za istu službu Harapin je potvrđen i 1937. godine.⁹² Također 1938. godine Harapin vodi duhovne vježbe za članove Zavoda.⁹³

Iz dosadašnjeg životnog puta Teofila Harapina vidljivo je kako je njegov znanstveni rad bio visoko vrednovan među profesorima zagrebačkog Katoličkog bogoslovnog fakulteta. Tijekom prvog boravka u Rimu tražen je za predavača na KBF-u u Zagrebu, tijekom drugog razdoblja boravka u Rimu očito je održavao prijateljske veze s profesorima Stjepanom Zimmermannom i Stjepanom Bakšićem, kako to ističe Karlo Balić u svome svjedočanstvu. Opadanje broj studenata u Rimu nagnalo je Harapina da se 14. srpnja 1938. vrati u Hrvatsku. Moguće je da je na ovaj povratak u domovinu utjecao i Stjepan Zimmermann koji ga je kao honorarnog nastavnika zaposlio na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u akademskoj godini 1938/39. kao predavača predmeta »Uvod u filozofiju« i »Povijest filozofije.«⁹⁴ Odlukom rektora Zagrebačkog Sveučilišta dr. Andrije Živkovića imenovan je 5. listopada 1939. asistentom na Katedri filozofije.⁹⁵ Godine 1941. Zimmermann ide i korak dalje te na sjednici Vijeća fakulteta održanoj 28. siječnja 1941. predlaže da Harapin bude promaknut u zvanje docenta na istoj katedri.⁹⁶ Međutim promaknuće u zvanje docenta se zakompliciralo kada je početkom travnja 1941. manja grupa profesora predvođena dr. Andrijom Živkovićem dovela u pitanje nostrifikaciju diploma Teofila Harapina. Očito revoltiran ovim postupkom prof. Zimmermann piše 22. travnja 1941. poprilično otvoreno pismo velikom kancelaru fakulteta, nadbiskupu dr. Alojziju Stepincu, u kojem iznosi cijeli slučaj oko nostrifikacije. Zimmermann navodi kako se radi o otporu pojedinih profesora, od kojih imenom navodi dr. Živkovića, jer je Teofil Ha-

⁹² Usp. Ivan FUČEK, *Zavodski duhovnici i duhovni život*, u: *Papinski zavod svetog Jeronima (1901.-2001.)*, 55.

⁹³ Usp. Ivan FUČEK, *Zavodski duhovnici i duhovni život*, 564., 598.

⁹⁴ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Pismo imenovanja KBF-a, br. 622/1938; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Odluka o plaći rektora Sveučilišta u Zagrebu dr. sc. Andrije Živkovića od 3. listopada 1939.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Odluka računskog suda Banovine Hrvatske od 26. travnja 1940.; Janko OBERŠKI, Dr. Josip Teofil Harapin OFM, 144.

⁹⁵ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Odluka o plaći rektora Sveučilišta u Zagrebu dr. sc. Andrije Živkovića od 3. listopada 1939.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Odluka računskog suda Banovine Hrvatske od 26. travnja 1940.; AKBFZ, *Harapinov osobnik*, Odluka o imenovanju

⁹⁶ AKBFZ, *Zapisnici sjednica Vijeća fakulteta*, Zapisnik sjednice od 28. siječnja 1941.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Molba Teofila Harapina rektoru Sveučilišta u Zagrebu od 31. ožujka 1941.; AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Molba Teofila Harapina za docenturu Vijeću KBF-a u Zagrebu od 30. ožujka 1931.

rapin redovnik, da bi potom detaljno opisao zakonski postupak nostrifikacije kako to propisuju državne vlasti te da zapreka uopće ne postoji nego da je ona namjerno postavljena od strane određenih profesora. Zatim navodi u pismu kako je Harapin čovjek iznimnog znanja i obrazovanja, vrstan predavač, kojega su prije dvadesetak godina tražili da dođe kao predavač na Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu i kako bi se ovakvim postupkom izgubio vrstan znanstvenik i čovjek. Pismo zaključuje konstatacijom kako se ovime dovodi u pitanje kredibilitet fakulteta.⁹⁷ Očito je Zimmermannova reakcija urodila plodom jer je Harapin 21. svibnja 1941. izabran u zvanje docenta na Vijeću fakulteta Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu.⁹⁸ Ministarstvo prosvjete potvrdilo je tu odluku 24. srpnja 1941. godine.⁹⁹ Dvije godine kasnije odlukom Ministarstva narodne prosvjete Nezavisne Države Hrvatske, 15. svibnja 1943., unaprijeđen je u izvanrednog profesora na istoj katedri.¹⁰⁰ Tijekom rada na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu Harapin je predavao sljedeće predmete: »Uvod u filozofiju« (1938.-1941.), »Povijest filozofije« (1939.-1944.), »Kozmologiju« (1941.-1944.) i »Tumačenje filozofskih tekstova« (1938.-1939.).¹⁰¹ Nije zanemario niti provincijske službe, službu kustoda provincije vršio je od 1939. do 1942. i ponovno mu je povjerena služba pučkog misionara. Također je vršio i službu cenzora Zagrebačke nadbiskupije.¹⁰²

Nigdje u izvorima nije zabilježeno da je Harapin bolovao od ičega niti da je bio slaba zdravlja, dapače dinamika njegova života govori sasvim suprotno. Međutim tijekom 1944. godine zdravlje mu je postepeno počelo slabiti, tako da od Vijeća fakulteta 19. lipnja 1944. traži šestomjesečno bolovanje.¹⁰³ Lovro Kiš navodi u svome svjedočanstvu kako mu se zdravlje naglo počelo pogoršavati nakon bombardiranja zagrebačkog samostana 22. veljače 1944. godine. Ustanovljeno je kako ima rak na pankreasu, te je 30. lipnja operiran. Liječnici koji su

⁹⁷ Usp. AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Pismo prof. Zimmermanna nadbiskupu Stepincu od 22. travnja 1941.

⁹⁸ AKBFZ, *Zapisnici sjednica Vijeća fakulteta*, Zapisnik sjednice od 21. svibnja 1941.

⁹⁹ AKBFZ, *Harapinov osobnik*, Odredba ministarstva prosvjete br. 24968/1941.

¹⁰⁰ AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I, B-XVI-2a, Odluka ministarstva narodne prosvjete od 15. svibnja 1943.

¹⁰¹ AKBFZ, *Red predavanja na Sveučilištu u Zagrebu*, Razdoblje od 1938. do 1944.

¹⁰² Stanko BANIĆ, O. Dr. Teofil Harapin, 130.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Život i rad Teofila Harapina (1883.-1944.)*, 165.; AHFPZ, *Osobnik*, D-9a, Pismo o. Lovre Kiša o svojim sjećanjima na o. Teofila Harapina od 10. III. 1969.; *Schematismus Provinciae Croatiae SS. Cyrilli et Methodi*, Zagreb, 1940., 15-16., 23., 92.

¹⁰³ AKBFZ, *Zapisnici sjednica Vijeća fakulteta*, Zapisnik sjednice od 19. lipnja 1944.

ga operirali konstatairali su da je karcinom već dobroano zahvatio sve unutarnje organe koji su bili gotovo truli. Nakon toga je još mjesec dana ležao u bolnici u Draškovićevoj i umro 1. kolovoza 1944. godine.¹⁰⁴ Isto izjavljuje i njegov rođeni brat o. Ladislav Harapin u svome svjedočanstvu.¹⁰⁵

Teofil Harapin pokopan je 2. kolovoza 1944. u franjevačkoj grobnici na Mirogoju. Sprovodne obrede vodio je nadbiskup dr. Alojzije Stepinac. Janko Oberški zapisao je o njegovom sprovodu sljedeće: *Koliko je pokojnik bio štovani i ljubljen, vidjelo se najbolje po mnogobrojnom učešću kod njegova pogreba, dne 2. VIII. 1944., gdje je uz mnoštvo svjetovnog i redovničkog klera prisustvovao i veliki broj uglednih intelektualaca i građanstva. Pogreb je izvršio sam preuzvišeni gospodin nadbiskup Dr. Alojzije Stepinac s velikom asistencijom. Pred zagrebačkom mirogojskom mrtvačnicom oslovio je pokojnika Dr. Janko Oberški, redoviti sveučilišni profesor Bogoslovnog fakulteta i predsjednik Hrvatske Bogoslovne Akademije, ocrtavši lik pokojnika kao bogoslovskog znanstvenika, radnika, nastavnika i uzgojitelja svećeničkog pomladka. Nad samim pak grobom izreko je provincijal franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja o. Petar Grabić u ime redovničkog klera i građanstva dirljivo slovo o pokojnikovim redovničkim vrlinama.*¹⁰⁶

Znanstveno i publicističko djelovanje

Kraj 19. stoljeća u Hrvatskoj je značio produbljivanje jaza između nositelja liberalnih ideja i ideja koje su, osobito pod utjecajem biskupa Mahnića, otvoreno počele propagirati tijesno povezivanje katolika u obrani od liberalizma i njegovih posljedica.¹⁰⁷ Prekretnica u katoličkom javnom životu postala je 1900. godina. Uz hrvatsko hodočašće u Rim i posvetu mladeži Srcu Isusovu najznačajnija manifestacija te godine bio je Prvi hrvatski katolički sastanak u Zagrebu od 3. do 5. rujna. Sazvan je s odobrenjem nadbiskupa Jurja Posilovića koji je sastavio organizacijski odbor sastavljen od svećenika i laika. Cilj sastanka bio je *da mi katolici udesimo naš skromni i javni život u skladu s našom svetom vje-*

¹⁰⁴ AHFPZ, *Osobnik*, D-9a, Pismo o. Lovre Kiša o svojim sjećanjima na o. Teofila Harapina od 10. III. 1969.

¹⁰⁵ Usp. AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Ladislava Harapina od 18. III. 1969.

¹⁰⁶ Janko OBERŠKI, Dr. Josip Teofil Harapin OFM, 145-146.; Stanko BANIĆ, O. Dr. Teofil Harapin, 133.; AHFPZ, *Osobnik*, D-9a, Smrtni list izdan u župi sv. Petra 9. kolovoza 1944.

¹⁰⁷ Mirko MATAUŠIĆ, Odnos Katoličke Crkve prema novim idejnim strujanjima u hrvatskim zemljama 1948.-1900., u: *Bogoslovska smotra*, 55(1985.)1-2, 196-216.

rom, da na tom nepokolebljivom temelju nastojimo i za buduća vremena osigurati živstvo i napredak hrvatskog katoličkog naroda.¹⁰⁸ Ovim sastankom započelo je vrijeme Hrvatskog katoličkog pokreta.

Na području znanosti počeo je prevladavati pozitivizam, koji je bio sklon kršćansku objavu smjestiti u područje bajki. Darwinizam je doveo u pitanje kršćansko poimanje o postanku svijeta i čovjeka. Dok su u umjetnosti i književnosti vladali realizam i naturalizam, koji su se u svojoj biti kosili s kršćanskim predodžbama o moralu. Zato je od brojnih zaključaka Prvog hrvatskog katoličkog sastanka za ovo područje bio važan onaj koji se odnosio na prvu sekciju koja se bavila katoličkim životom. Na toj sekciji je zaključeno da u katoličkom duhu treba odgajati laikat koji će zajedno s klerom sudjelovati u obrani vjere i zato treba na Sveučilištu osnovati katedru kršćanske filozofije u smjeru koji je zacrtao papa Lav XIII. u Enciklici »Aeterni Patris.«¹⁰⁹ Ovom enciklikom Lav XIII. nastojao je obnoviti cjelokupnu filozofiju kako bi se time prevladale društvene nedaće stoljeća. Sam je bio sklon filozofiji Tome Akvinskog, te je smatrao kako će obnovom tomističke misli biti nadvladano svo zlo novoga doba koje je proizašlo iz vjerskih i svjetonazorskih obrata 16. stoljeća.¹¹⁰ Započelo je doba neoskolastike. Ovaj proces obnove katoličke filozofije i teologije pojačan je u vrijeme Pia X., kada je s antimodernizmom nastupilo i vrijeme katoličke apologetike kojom se pobijalo sve ono što nije u skladu s katoličkim naukom, osobito liberalna kritika kršćanstva i opovrgavanje božanskog podrijetla kršćanstva. Iako se na prvi pogled čini da su ove mjere ograničile znanstveni razvoj unutar Katoličke Crkve, zapravo se dogodio jedan veliki uzlet koji je doveo do obnove i filozofije i teologije, razvili su se biblijski i liturgijski pokret,¹¹¹ a katolički pokreti proširili su se po svim europskim zemljama.

Ideje Hrvatskog katoličkog pokreta povezane s potrebom obnove katoličke misli u hrvatskom društvu do vrhunca su došle u razdoblju između dva svjetska rata. Liturgijski i cecilijanski pokret u ovome su razdoblju postali nezaobilazna stvarnost Crkve u Hrvata. Katolički tisak doživio je svoj procvat. Izvršni kato-

¹⁰⁸ Hrvati katolici!, u: *Katolički list*, god. 51., br. 23., Zagreb, 1900., 177-178.

¹⁰⁹ Drugi dan prvog hrv. katol. sastanka, u: *Katolički list*, god. 51., br. 37., Zagreb, 1900., 297.

¹¹⁰ Usp. Ivan KEŠINA, Značaj enciklike Aeterni Patris za obnovu tomističke filozofije u 19. i 20. stoljeću, u: *Obnovljeni život*, 56(2001.)2, 219-228.

¹¹¹ Usp. Andrija ŽIVKOVIĆ, Liturgijski pokret kod nas, u: *Bogoslovska smotra*, 29(1941.)2, 190.; Dragutin KNIEWALD, Liturgijski pokret, u: *Bogoslovska smotra*, 11(1924.)3, 330-335.; Dragutin KNIEWALD, Liturgijski pokret i liturgijska pobožnost, u: *Bogoslovska smotra*, 19(1932.)4, 362-381.

lički književnici i publicisti okupljali su se oko »Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima« i »Hrvatske prosvjete«, koju je uređivao Ljubomir Maraković, a među suradnicima su bili Vladimir Nazor i Dragutin Domjanić. Veliki broj katoličkih tiskovnih društava nastajao je u svakoj urbanoj sredini, a brojni glasnici i kalendari bili su namijenjeni katoličkom prosvjeđivanju šireg puka. Franjevačka bogoslovija u Makarskoj izdavala je ugledni časopis »Nova revija«, a isusovci u Zagrebu 1919. pokreću poznati časopis »Život.« Frane Bulić, Fran Barac i fra Julijan Jelenić 1922. potiču osnivanje »Hrvatske bogoslovne akademije« u Zagrebu. Profesori s Bogoslovnog fakulteta objavljuju znanstvene rasprave s područja teologije i filozofije u teološkoj znanstvenoj reviji »Bogoslovska smotra«, a povijesnim temama bave se u znanstvenom časopisu »Croatia sacra.« Ovdje se afirmiraju nositelji katoličke teološko-filozofske misli prve polovice 20. stoljeća, koji postaju priznati i na europskoj razini, među njima su: Stjepan Zimmermann, Franjo Zagoda, Antun Sović, Dragutin Kniewald, Miho Barada, Stjepan Krizin Sakač, Stjepan Bakšić, Julijan Jelenić, Andrija Živković, Karlo Balić, Dominik Mandić i dr.¹¹² S mnogima iz ovoga kruga usko je surađivao i prijateljevao Teofil Harapin, koji se može ubrojiti među ove velikane katoličke misli međuratnog razdoblja, koje je u mnogome bilo obilježeno apologetikom i neoskolastikom. U tom znanstvenom miljeu intelektualno je stasao i u njega se uklopio sam Harapin.

U takvom ozračju nastala je 1900. Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda. Ona je trebala pridonijeti novom shvaćanju franjevačkog ideala, čemu je trebalo poslužiti i okupljanje franjevaca u kontinentalnoj Hrvatskoj po nacionalnoj pripadnosti. Provincija je obuhvatila sve samostane koji su se nalazili pod vlašću hrvatskog bana, a većina franjevaca koja je prihvatila novi program franjevačkog života kako ga je zacrtao papa Lav XIII., ugradila ga je u bogatu tradiciju svojeg višestoljetnog služenja poslanju Crkve na hrvatskom prostoru. Usvajanjem novog franjevačkog zakonika, franjevci nove provincije sv. Ćirila i Metoda usredotočuju se opet na život u samostanima, prihvaćaju obnovu života u bratstvu, a malenost su potvrdili nenametljivom prisutnošću u najširoj društvenoj i crkvenoj javnosti. Uključuju se u brigu za hrvatske iseljenike u Americi, uključuju se aktivno u Katolički pokret, daju podršku liturgijskom i ceci-

¹¹² Usp. Ivan MACUT, *Filozofske teme i filozofi u časopisu Bogoslovska smotra (Ephemerides Theologicae) u razdoblju od 1910. do 1944.*, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 41(2016.)2(82), 465-508.; Stipe KLJAJIĆ, *Intelektualni i društveni angažman Stjepana Zimmermanna između dva svjetska rata (1918.-1941.)*, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 43(2011.)2, 551-576.

lijanskom pokretu. U tu svrhu započinju 1927. s izgradnjom novog odgojnog zavoda s gimnazijom u Varaždinu. Franjevci aktivno pokreću osnivanje različitih omladinskih, ženskih i muških društava u sastavu Katoličke akcije u gotovo svim samostanima. Kreću u misionarski rad u Kinu, Palestinu i Egipat. istodobno njeguju pučke misije i drže ih u mnogim župama. Konferencije, duhovne obnove i duhovne vježbe postaju sastavni dio pastoralnog djelovanja mlade Provincije. Aktivno se uključuju u literarno stvaralaštvo na idejama Hrvatskog katoličkog pokreta pišući djela iz apologetike i kršćanske književnosti. Također se uključuju i u periodičnu publicistiku, a najpoznatiji časopisi toga vremena jesu propovjednička revija »Dušobrižnik« (1896.-1916.), »Ružičnjak sv. Franciska« (1896.-1944.) koji od 1911. nosi naziv »Glasnik sv. Franje« i »Anđeo Čuvar. List za katoličku mladež« (1901.-1945.), prethodnica današnjeg »Malog koncila.«

Teofil Harapin izdanak je sveobuhvatne franjevačke obnove koja je započela usvajanjem novih Generalnih konstitucija Reda 1897. godine iniciranih od pape Lava XIII., koje je među hrvatskim franjevcima provodio o. Vendelin Vošnjak i iz čijeg je kruga izašao Teofil Harapin. Sam Harapin je gotovo tri desetljeća djelovao kao profesor, tako da je 1933. sam zapisao: *da mu je rad u školi uvijek bio ideal pa školu pretpostavlja svim ostalim zaokupljenostima.*¹¹³ Očito je kako je Harapin sebe prvenstveno vidio kao prosvjetnog i pedagoškog radnika, ali njegova velika ostavština pokazuje da je interes njegova rad nadilazio ovo poimanje samoga sebe. Međutim nezaobilazna je činjenica kako je najveći dio neobjavljenih radova nastao kao rezultat njegovih profesorskih interesa, a s obzirom na znanstvenu problematiku zastupljenu u toj građi svakako dominira interes za filozofska pitanja. Njegova djela, objavljena i neobjavljena, nastaju u kontekstu vremena i procesa u Crkvi s početka 20. stoljeća i poslanja franjevac nove Hrvatske provincije, koji je na tragu određenog »katoličkog prosvjetiteljstva« s ciljem da se jednostavnim i jasnim znanstvenim jezikom, osobito oslonjenim na filozofiju, iznesu dokazi protiv liberalno orijentirane znanosti, s ciljem promoviranja kršćanske znanosti i katoličkih vrijednosti.¹¹⁴ Čime se Harapin potpuno uključio u krug vodećih hrvatskih katoličkih intelektualaca okupljenih u Hrvatskom katoličkom pokretu i znanstvenog pristupa koji su njegovali profesori Katoličkog bogoslovnog fakulteta.

¹¹³ Franjo Emanuel HOŠKO, Život i rad Teofila Harapina (1883.-1944.), 165.

¹¹⁴ Usp. Andrija ŽIVKOVIĆ, Savremena pitanja, vjersko znanstvene rasprave za naobražene krugove, u: *Glasnik biskupije bosanske i srijemske*, 62(1919.)4, 28-29.; Josip PAZMAN, Harapin o. Teofil: Razum i vjera, u: *Bogoslovska smotra*, 9(1919.)4, 372-373.

Njegova literarna djelatnost može se podijeliti u nekoliko vremenskih i interesnih razdoblja. Uglavnom se ne može govoriti o jednom sustavnom usavršavanju na nekoj pravolinijskoj misli, nego promatrati Harapinova djela unutar potreba trenutka i potreba zajednice na koja je literarno nastojao odgovoriti. Pritom se svakako treba voditi svjedočanstvima njegovih suvremenika, među kojima ga o. Aleksa Benigar opisuje kao čovjeka enciklopedijskog znanja, univerzalno verziranog.¹¹⁵ Dok ga o. Karlo Balić opisuje kao osobu koja je bila sposobna u sebi ujediniti i u isto vrijeme čuvati i davati veliko i široko znanje.¹¹⁶ Ovim se može objasniti širok raspon njegovo literarnog djelovanja.

Kao neka vrsta predrazdoblja jest vrijeme od 1905. do 1911. godine. Ovo razdoblje obilježeno je popularnom literaturom i duhovnom poezijom. Svoje prve radove u hrvatskoj katoličkoj literaturi objavljuje u »Ružičnjaku sv. Franciska«, odnosno »Glasniku sv. Franje«, uglavnom objavljuje pjesme, ali i pokoji rad duhovne tematike.¹¹⁷ Napisao je i dva oratorija, »Sv. Franji«, od kojih je jednog

¹¹⁵ Usp. AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Svjedočanstvo o. Alekse Benigara napisano u Rimu 12. III. 1969.

¹¹⁶ Usp. AFSZK, *Ostavština o. Teofila Harapina*, kut. I., B-XVI-2a, Uspomene dr. o. Karla Balića od 17. IV. 1969.

¹¹⁷ Teofil HARAPIN, Kako treba moliti, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 10(1911.)7, 105.; Teofil HARAPIN, Mimo groblja, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 10(1905.)11, 161.; Teofil HARAPIN, Nova godina, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)1, 1-2.; Teofil HARAPIN, Prosjak s neba, u: *Glasnik sv. Franje*, 10(1915.)9, 139-140.; Teofil HARAPIN, Kako treba moliti, u: *Glasnik sv. Franje*, 10(1915.)9, 145-146.; Teofil HARAPIN, Svijećnica, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)2, 17-18.; Teofil HARAPIN, Svetom Josipu, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)3, 40-41.; Teofil HARAPIN, Blagovijest, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)3, 43-44.; Teofil HARAPIN, Majci sedam žalosti, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)4, 49.; Teofil HARAPIN, Na Veliki petak, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)4, 54-55.; Teofil HARAPIN, Na Spasovo, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)5, 74-75.; Teofil HARAPIN, Presvetom Srcu Isusovu, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)5, 81-82.; Teofil HARAPIN, Svetom Antunu, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)6, 89.; Teofil HARAPIN, Prečisto Srce Marijino, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)7, 97-98.; Teofil HARAPIN, Svetom Ćirilu i Metodu, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)7, 105-106.; Teofil HARAPIN, Uznesenje Marijino, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)8, 113-114.; Teofil HARAPIN, Mala Gospa, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)9, 129-130.; Teofil HARAPIN, Uzvišenje Svetog Križa, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)9, 133-34.; Teofil HARAPIN, Sveti Franjo, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)10, 147-148.; Teofil HARAPIN, Na dušni dan, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)11, 166.; Teofil HARAPIN, Neokaljanjo, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)12, 177-178.; Teofil HARAPIN, Božić, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 11(1906.)12, 186.; Teofil HARAPIN, Ime Isusovo, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 12(1907.)1, 2-3.; Teofil HARAPIN, Spomeni se da si prah!, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 12(1907.)2, 17.; Teofil HARAPIN, Kraljici svibnja, u: *Ružičnjak sv. Franje Serafskoga*, 12(1907.)5, 65.; Teofil HARA-

ma osobnosti Božje, ali ni oni ne do posvemašnje njegove transcendentnosti. No niedan od njih ne dolazi do pojmovanja stvaranja stvari iz ništa slobodnom voljom Božjom. Bog je grčkim filozofima tek graditelj ili kipar, koji iz nekakve materije, koja postoji od vieka, izgrađuje ovaj svijet, pa makar bila ta materija kod nekih svedena na neku posvemašnju neodređenost, na neko nešto između bića i nebića ili čistu mogućnost. Time se pak Bog, pa zamišljali ga još tako visoko, konačno nalazi na istom stupnju s ljudskim graditeljem ili kiparom. Drugi su si opet zamišljali Boga kao jedino biće, iz kojega ima svaka pojedina stvar bitak, koji proistječe iz Božjega bitka. Tako je pak svaka stvar, čovjek, biljka i životinja, pa nastajala ona još neznam kako posrednim načinom, konačno ipak isto s Božjim bićem, iz kojega proizlazi nuždom evolucijom, a ne njegovom slobodnom voljom. Iz takvog poimanja Boga sledi logičkim načinom i krivo poimanje ljudske duše. Ako nije Bog osobno biće, onda to nije ni duša, nego je i ona neka neosobna sila, koja drži na okupu tielo. Ili je pak naša duša nekakav dielak božanstva ili svesvjetske duše ili sveobćeg neosobnog razuma. Iz svega toga sledi kolebanje o duhovnosti duše, njezine osobnosti, substancijalnosti, slobode, bezsmrtnosti. Dakako, da o poimanju Boga i njegovog odnosa prema svijetu, da o poimanju duše i njezine naravi i sloboda ovisi svekolika etika. Kakva je teodiceja, kakva psihologija, takva će biti i etika. Upravo u tim najglavnijim i za praktički život najusudnijim pitanjima nalazimo kod grčke filozofije nevjerojatna maglovitost i švrđanje, iz kojega se htio novoplatonizam izvući nadrazumskom mistikom i samoodkupljenjem.

U svu tu maglovitost unielo je kršćanstvo neobičnu jasnoću. Na vršku svega postoji jedno počelo svega: transcendentno, vječno, nužno i najsavršenije biće - osobni Bog, Stvoritelj. On stvara sve iz ništa svojom slobodnom voljom. Ljudska duša je osobno, duhovno, substancijalno biće. Svemu stvorenju je određena njegova svrha u Bogu, tj. Bog je ono središte, za koje je sve stvoreno. Zadni cilj čovjeka je Bog. Duhovnost duše je temelj njezine spoznaje po razumu i slobodnog djelovanja po slobodnoj volji. Čovjek kao stvor ima svoj određeni odnos prema Bogu itd. Kako iz svega toga vidimo, predmet kršćanske filozofije je isti, kao i u grčkoj filozofiji, pa su zato kršćanski filozofi mogli preuzeti od nje gotovo nepromjenjen znanstveni aparat, a ipak je tolika razlika u konačnim podacima zato, jer su kršćanski mislioci posjedovali razsvjetljenje sa strane višega auktoriteta, naime objave, pod čijim su osvjetljenjem mogli vidjeti jasno one naravne istine, oko kojih je razum prepušten sam sebi više manje samo tapkao. Iz svega toga vidimo, da je patristička filozofija došla do nepoznate do onda sigurnosti o najvišim problemima filozofije. Ona je preuzela, sačuvala i objavila

one zdrave i istinite zasade iz grčke filozofije, koje su to zasluživale. Ali ona je te zasade u mnogočem prikazala jasnije i ujedno ih upotrebila za razjašnjavanje i produblivanje onih objavljenih istina, koje nadvisuju u svom sadržaju ljudski razum. Time je pokazala, da se razum i objava ne izključuju nego mogu prijateljski stupati u najužoj povezanosti prema konačnom cilju čovjeka - do viđenja i blaženog uživanja u Vječnoj Istini.

LITERATURA ZA IZANICEJSKU PATRISTIKU

A) Literatura za iztočnu patristiku

Ovdje navodimo samo djela s obćenitim pregledima, koji se odnosi na filozofiju.
Razprave u pojedinim listovima kao i posve teološke traktate
ispuštamo.

L. Atzberger, Die Logoslehre des hl. Athanasius, München 1880.

P. Allard, Saint Basile, Paris 1899. (3 izd. 1903.).

D. Bender, Untersuchungen zu Nemesius, Heideiberg 1898.

A. Benoit, Saint Gregoire de Nazianz, Paris 1885.

F. Cavallero, Saint Athanase, Paris 1908.

Aem. Th. Clausen, De Synesio philosopho, Kopenhagen 1831.

W. S. Crawford, Synesius, London 1901.

F. Diekamp, Die Gotteslehre des hl. Gregor v. Nyssa, Münster 1896.

H. Druon, Etudes sur la vie et les oeuvres de Synesius, Paris 1859.

B. Domansky, Die Psychologie des Nemesius, Münster 1900.

E. Fleury, Grégoire de Naz. et son temps, Paris 1930.

A. Gardner, Synesius of Cyrene philosopher..., London 1886.

R. Gottwald, De Gregorio nazianz. Platonico, Vratislaviae 1906.

C. Gronau, De Basilio, Gregorio Naz. Nyssenoque..., Gottingae 1908.

F. Hilt, Des hl. Gregor v. Nyssa Lehre vom Menschen, Köln 1890.

J. Hermelin, Synesius..., Upsala 1934.

W. W. Jaeger, Nemesius, 1914.

H. Koch, Pseudo - Dionys A. in seinen Beziehungen zum Neoplatonismus und
Mysterienwesen, Mainz 1900.

B. Kolbe, Der Bischof Synesius von Cyrene, Berlin 1850.

C. E. W. Klose, Basil der Grosse..., Straslund 1835.

F. Lauehert, Die Lehre des hl. Athanasius, Leipzig 1895.

P. Maas, Zu den Beziehungen zwischen Kirchenvätern und Sophisten, 1912.

- J. A. Möhler, Athanasius, Mainz 1844.
 J. Niemeyer, Dionysii Areop. doctrina philos. et theol, Halis 1869.
 H. Pinault, Le platonisme de Gregoire de Naz., Paris 1925.
 H. R. Reynolds, Athanasius, his life and his work, London 1899.
 G. Schalkhauser, Aeneas v. Gaza als Philosoph, Erlangen 1898.
 C. Ullmann, Gregorius von Nazianz, Gottha 1866. (2 izd.).
 K. Unterstein, Die natürliche Gotteserkenntnis nach der Lehre der kappad,
 Kirchenväter 1902-3.
 H. Voigt, Die Lehre des hl. Athanasius, Bremen 1861.
 R. Volkman, Synesius von Cyrene..., Berlin 1869.
 W. Vollert, Die Lehre Gregors v. Nyssa vom Guten und Bösen, Leipzig

B) Literatura za zapadnu izanicejsku patristiku

a) Literatura o sv. Augustinu.

Ova je literatura ogromna. Zato se ovdje ne obaziremo na djela prijašnjih stoljeća, nego navodimo samo studije iz našeg vremena, koje su u uzkoj vezi s Augustinovom filozofijom.

- P. Alfarc, L évolution intellectuelle de saint A., Paris 1918.
 Ch. Boyer, Christianisme et néoplatonisme...de S. A., Paris 1920.
 Ch. Boyer, L' idée de vérité dans la philosophie de S. A., Paris 1921 (2 sv.).
 J. Barian, Plotin und Augustinus, Berlin 1935.
 P. Batiffol, Le catholicisme de Saint Augustin, Paris 1921.
 F. Cayré, La contemplation Augustinienne, Paris 1927.
 E. Dinkler, Die Anthropologie Augustins, Stuttgart 1954.
 K. Delahaye, Die memoria interior. Lehre des hl. A. und der Begriff der
 "transcendentalen Apperzeption" Kants, Würzburg 1938.
 M. Grabmann, Die Grundgedanken des hl. A. über Seele und Gott, Köln 1929.
 E. Hendrik, Augustinus Verhältnis zur Mystik, 1936.
 J. Hessen, Augustinus Physik der Erkenntnis, Berlin 1931.
 E. Gilson, Introduction a l'étude de Saint Augustin, Paris 1929.
 J. Geysler, A. und die phenomenologische Religionsphilosophie der Gegenwart,
 Münster, 1923.

- R. Jolivet, Saint Augustin, Paris 1932.
 R. Jolivet, Essais sur la doctrine de S. A., Paris 1933.
 R. Jolivet, Dieu soleil des esprits, Paris 1934.
 J. Kitter, Mundus intelligibilis. Eine. Untersuchung...der neoplaton. Ontologie bei Augustinus, Frankfurt a. M. 1937.
 J. Martin, La doctrine sociale de S. A, Paris 1912.
 J. Martin, Saint Augustin, Paris 1923.
 J. Mausbach, Die Ethik des hl. Augustin, Freiburg 1929 (2 svezka).
 J. Stortz, Die Philosophie des hl. Augustinus, Freiburg 1909.
 U. Talijski, Etički sistem sv. Augustina, Beograd 1934.
 A. Thery, Le génie philosophique et littéraire de S. A., Paris 1929.
 S. Zimmermann, Filozofija kršćanstva (Ljetopis akademije), Zagreb 1930.
 S. Zimmermann, Sv. Augustin (Hrvatska Revija), Zagreb 1931.

Od Augustinovih djela preveo je na hrvatski njegova *Soliloquia* franjevac fra Petar Mandikić (Osijek 1779.), a njegove *Confessiones* prof. Sasso (Zagreb 1894.) i dr. A. Živković (Zagreb 1930.). Ovaj zadnji prievod izostavlja zadnje tri knjige.

b) Literatura o ostalim piscima.

- G. Boissier, Le christianisme de Boèce, Paris 1889.
 G. Baur, De Anicio...Boethio...philosopho et theologo, Darmstadt 1841.
 G. Bosisio, Sul catolicismo di..Boezio, Pavia 1867.
 G. Bosisio, Sull' autenticità delle opere teologiche di Boezio, Paris 1867.
 L. C. Bourquard, De A. M. S. Boethio, christiano viro, philosopho et theologo, Angers 1877.
 R. de la Broise, Mamerti Claudiani vita ejusque doctrina de anima, Paris 1890.
 K. Bruder, Die philos. Elements in der opuscula sacra des Boetius, 1928.
 C. F. Bergstedt, De vita et scriptis Boethii, Upsala 1842.
 A. Franz, Cassiodorus Senator, Breslau 1872.
 V. di Giovanni, Sev. Boezio, filosofo e suoi imitatori, Palermo 1880.
 A. Hildebrand, Boethius und seine Stellung zum Christentum, Regensburg 1885.
 Ch. Jourdain, De l'origine des traditions sur le christianisme de Boèce, Paris 1861.
 M. Schulze, Die Schriften des Claudianus Mamertus, Leipzig 1883.

J. G. Suttner, Boethius, der letzte Römer, Eichstädt 1852.

A. Thorbecke, Cassiodorus Senator, Heideiberg 1867.

Mnogo više razprava o tim piscima nalazi se po stručnim listovima i s novijim pogledima, ali mi smo se ograničili samo na razprave u obliku knjiga.

IMENSKO KAZALO

Ovdje navodimo imena samo onih filozofa, čija je nauka bar donekle napose iztaknuta. Imena drugih nalaze se skupno kod pojedinih sustava

A

- Akademici 310, 491, 522
Alkmej 207, 208, 215 - 217, 224
Amonije Sakkas 509, 513, 514
Anaksagora 185, 186 - 196,
253, 259, 285, 287, 312,
401, 412, 423, 501
Anaksimenes 154, 163 - 169
Anaksimandar 154, 158 - 162, 231
Antifon 275 - 278
Antisten 298 - 301, 580
Apolonije Tianski 507 - 508
Apologeti 535, 537 - 538, 547,
563, 569, 576, 662
Apolinar 559, 563
Apulej 509
Arcezilaj 374, 489
Arije 558 - 559, 580
Aristid 563-564, 576, 592
Aristip 303-305
Aristoksen 209, 455 - 456
Aristobul 185, 498, 565
Aristotel 88, 142, 144, 149, 154,
159 - 163, 171, 176, 179, 182,
189- 192, 195 - 197, 200 - 201,
205, 207 - 208, 211, 214 - 216,
221, 223- 225, 231 - 232, 240,
243 - 245, 247 - 248, 259 -
261, 284 - 285, 298, 300, 308,
323, 328, 331, 333-334, 339,
345, 372, 377-455, 461-462,
465, 467, 501,551, 626, 662
Arnobije 573, 576
Atanzije 578, 586, 597, 599 - 601
Atenagora 563, 567, 576 - 577
Augustin 45, 47, 134, 335,
403 - 404, 484, 521 - 522,
554, 556, 586, 597, 615
- 656, 659, 666 - 667

B

- Bazilid 547 - 549
Bazilije Veliki 597, 599, 601 - 603
Beda Častni 656, 660
Boetije 443, 526, 656 - 659
Buddha 73, 78, 81, 86, 89
- 107, 129, 683

C

- Ciceron 222, 273, 275, 313,
415, 487, 491 - 491, 501
- Cinici 299 - 302, 307, 361
- Cirenici 304 - 305

D

- Damascenski/Damašćanin
Ivan 361, 455, 564, 613
- Demokrit 166, 195, 197, 199 - 205,
336, 349, 423, 431, 528, 626
- Dicearh 455 - 456
- Diogen Apolonijski 192 - 194
- Diogen Laercije 134, 143, 158,
164, 167, 186, 192, 195, 221,
232 - 233, 263, 267, 299 - 303,
305-307, 381, 456, 480, 485
- Diogen iz Babilonije 468
- Diognet 568
- Dionizije Areopagit 610, 611 - 613
- Dionizije Veliki/Aleksandrij-
ski 578, 586, 608

E

- Ekfant 207, 222-223
- Eklektici 488, 491, 493, 507
- Empedoklo 175 - 185, 193,
196, 209, 235, 252 - 253,
401, 484, 626, 639

- Enej iz Gaze 609
- Enezidem 490
- Epikur 195, 205, 480 - 487,
527 - 528
- Epikurovci 310, 487, 489
- Eudem 244, 249, 384,
442, 455 - 456
- Euklid 307 - 309

F

- Fedon 309, 314, 316 - 317, 325 -
326, 333, 353, 356 - 360, 362
- Filolaj 218 - 222
- Filon Lariški 375, 491
- Filon Aleksandrijski 471,
498 - 510, 639
- Filopon Ivan 443, 458,
526, 609 - 610

G

- Galen 175, 199, 394, 458,
491, 509 - 510
- Gnostici 545 - 546, 549, 551
- Gorgija 268 - 272, 314 -
315, 360 - 362
- Gotama 85 - 86, 90, 101, 106
- Gregorije (Grgur) Nisenski
559, 597, 599, 601-607
- Gregorije (Grgur) Naziazen-
ski 585, 597, 599, 603

Gregorije (Grgur) Čudotvo-
rac 578, 583, 586, 608

H

Heziod 135 - 136, 149 - 151,
153, 210, 230, 480, 498
Heraklit Efežki 164, 166 - 175,
212, 214, 223, 235, 253,
256, 328, 501, 565, 639,
Heraklid Pontički 143,
223, 312, 372 - 373
Herma (Hermah) Trisme-
gistos 195, 511
Hipas 207, 214 - 215
Hiketa 222
Hipije 275, 296, 315
Hipolit 158, 160, 163, 165, 222, 229
Hipolit Rimski 549, 557, 569
Homer 135 - 136, 149 - 150,
153, 176, 230, 498

I

Irenej 563, 569, 576, 578
Isvakrsna 83
Ivan Damascanski v. Damascen-
ski/Damašćanin Ivan
Ivan Filopon v: Filipon Ivan
Izidor Hispalski 656, 659 - 660

J

Jamblih 219 - 220, 224, 523 - 524

Justin Mučenik 563 - 567,
576, 578, 592

K

Kaliklo 273 - 274, 278, 315
Kanada 85
Karnead 374, 489 - 490
Karpokrat 546, 551 - 552
Kasiodor 658 - 660
Klaudian Mamerto 656
Klement Aleksandrijski 214,
371, 536, 578 - 583, 586
Klitomah 143, 490
Konfucije 122, 125 - 128
Kritije 314
Krizip 468, 470, 472, 476
Ksenofan 209 - 210, 212, 227 - 234
Ksenokrat 143, 312, 372 - 373
Ksenofont 261, 273, 280, 285,
289 - 292, 298, 312

L

Laktancije 569, 574 - 577
Laotse 122 - 127, 129
Leukip 195 - 200, 239, 336

M

Maksim Konfesor 611, 613
Mani (Manihej) 553 - 555

Marcion 546, 552, 566
Mamerto Klaudian v. Klaudian Mamerto
Megarici 307, 309
Meliso 227, 251 - 252
Metodije Olimpijski 608
Minucije Feliks 569, 573, 576
Moderat Gadski 507 - 508
Monofiziti sirski 610 - 611, 614

N

Nemezije 513, 609
Nigidije Figulus 507
Noet 557
Novopitagorovci 507
Novoplatonovci 137, 458,
512, 524 - 526

O

Orfej 135, 149, 152 - 153, 498
Origen 508, 513 - 514, 578
-579, 583 - 589, 593, 608
Otc (crkveni) 134, 535, 537
- 538, 561, 597, 600,
615, 642, 656, 662

P

Panecije (stoik) 313, 468 - 469, 491
Parmenid 214, 227, 233, 235 - 244,
312, 314, 317, 328, 331, 335
Pavao Samosatski 557

Patandžali 84
Peripatetici 455 - 457
Petron 207, 214 - 215
Piron 310, 488 - 490
Pitagora 88, 90, 207 - 215,
219, 511, 522, 524, 551
Pitagorovci 138, 152, 208
- 223, 239, 259, 333,
357, 400, 430, 580
Pitagorovci (bezimeni) 223 - 225
Platon 134, 142, 144, 154, 191,
205, 232, 235, 243, 261, 263
- 267, 273 - 274, 280, 285,
289, 291 - 292, 298 - 300,
303, 307, 310 - 376, 387, 389
- 391, 398 - 402, 412, 426, 428
- 433, 448 - 452, 459 - 461,
467, 501, 508, 510 - 511, 515
- 516, 519, 551, 565, 569, 580,
602, 622, 626, 638 - 639, 662
Plotin 513 - 523, 528 - 529,
547, 626, 636, 639, 666
Plutarh 160, 164, 214, 251, 312,
381, 508 - 509, 512, 524
Porifirije 508, 514, 521 - 523, 586
Posidonije (stoik) 133, 469, 491
Praksej 557 - 558
Prodik 273, 278
Proklo 218, 235, 524 - 525, 611
Protagora 263 - 267, 314
- 315, 320, 363

S

- Sabelije 558
- Samosatski Pavao
v. Pavao Samosatski
- Saturnin 546, 548
- Sinezije 608 - 609
- Simon Čarobnjak 546 - 547
- Sirski monofiziti v. Monofiziti sirski
- Skeptici 152, 310, 481,
488 - 491, 576
- Sofisti 152, 203, 261 - 262, 267, 273
- 280, 284, 286 - 288, 293, 315,
317, 330, 338, 342, 387, 481
- Sokrat 144, 169, 244, 264, 273,
279 - 300, 304, 312, 315 -
318, 326 - 328, 356, 361,
370, 387, 451, 565, 662
- Speuzip 219, 312, 372
- Stoici 469 - 479, 489, 501, 565, 639
- Straton 455 - 457, 462

T

- Tacian 546, 563, 567, 576
- Talet 154 - 160, 164
- Teofil (apologet) 563, 568, 576, 608
- Teofrast 142, 160, 195,
216, 380, 443, 455
- Tertulian 545, 558, 563, 569
- 572, 576, 592, 656
- Trazimah 274, 314
- Trismegistos (Herma) v. Herma
(Hermah) Trismegistos

V

- Valentin Rimski 545 - 550

Z

- Zakarija Skolastik 609
- Zenon Elejski 227, 235,
243 - 250, 307
- Zenon Stoik 468 - 471, 479

OBĆENITO KAZALO

PREDGOVOR.....	5
ŽIVOT I DJELO	9
Znanstveno i publicističko djelovanje	26
UVOD U DJELO.....	51
TEOFIL HARAPIN POVIEST FILOZOFIJE STAROGA VIEKA.....	57
PREDGOVOR.....	57
UVOD.....	59
LITERATURA ZA POVIEST FILOZOFIJE.....	65
Latinski pisana djela.....	67
Pojedinačne struke	67

KNJIGA PRVA: POVIEST FILOZOFIJE KOD STARIH IZTOČNIH NARODA

Poglavlje prvo: O FILOZOFIJI KOD STARIH INDIJACA	71
§ 1. Razvitak indijske filozofije do buddhizma.....	73
A) Staroveđičko razdoblje (1500. - 1000. g. pr. Kr.).....	74
B) Brahmansko razdoblje (između 1000. - 800. pr. Kr.)	75
C) Razdoblje racionalističkih sistema (800. - 500. pr. Kr.)	82
Ocjena indijske filozofije	86
§2. Buddhistička nauka u Indiji	89

A) Život Buddhin.....	89
B) Buddhina metafizika	92
C) Buddhina etika.....	99
Ocjena Buddhine nauke	101
LITERATURA O INDIJSKOJ FILOZOFIJI	105
A) Literatura o brahmanizmu.....	105
Pojedina djela o vedizmu i brahmanizmu:.....	105
B) Literatura o buddhizmu.....	106
<i>Poglavlje drugo: FILOZOFIJA OSTALIH IZTOČNIH NARODA.</i>	109
§ 1. Filozofija kod Perzijanaca	110
A) Religijski nazori Perzijanaca	111
B) Filozofske zasade kod Perzijanaca	115
Ocjena mazdeizma	117
LITERATURA O PERZIJSKOJ FILOZOFIJI.....	119
§ 2. O filozofiji kod starih Kineza.....	121
A) Laotseova nauka	122
B) Konfucijeva nauka	125
LITERATURA O KINEZKOJ FILOZOFIJI	128

KNJIGA DRUGA: POVIEST STAROGRČKE FILOZOFIJE

Nekoliko prethodnih razjašnjenja	133
A) Problem nastanka grčke filozofije	133
B) Izvori za poviest grčke filozofije.....	142
C) Razdioba poviesti starogrčke filozofije	144

DIO I. PREDSOKRATSKO ILI KOZMOLOŽKO RAZDOBLJE

<i>Poglavlje prvo: JONSKA NARAVOSLOVNA FILOZOFIJA</i>	153
§ 1. Stariji jonski prirodoslovni filozofi	154
A) Talet (Thalés) Miletski (oko 624. - 546.)	154
B) Anaksimandar (Anaxímandros) Miletski (610. - 547.)	158
C) Anaksimén (Anaximénes) Miletski (588. - 524/5.; 590. - 528.)	163
§ 2. Mlađi prirodoslovni filozofi.....	166
A) Heraklit (Herákleitos) Efeški	166
B) Empedeklo (Empedoklés) Agrigentski	175
C) Anaksagora (Anaxagóras Klazomenski	185
D) Diogen (Diogénes) Apolonijski	192
§ 3. Posve mehanistički prirodoslovci.....	195
A) Leukip (Leúkippos) Miletski	195
B) Demokrit (Demókritos) Abderičanin	199
 <i>Poglavlje drugo: PITAGOROVSKA FILOZOFIJA</i>	 207
§ 1. Stariji pitagorovci	208
A) Pitagora (Pythagóras) iz Sama	208
B) Petron iz Himere i Hipas (Hippasos) iz Metaponta	214

C) Alkmej (Alkmáion) Krotonski	215
§ 2. Mlađi pitagorovci	218
A) Filolaj (Philólaos) Krotonski	218
B) Hiketa (Hikétas) i Ekfant (Ékphantos) Sirakuški	222
C) Bezimeni pitagorovci.....	223
<i>Poglavlje treće: ELEATSKA FILOZOFIJA</i>	227
§ 1. Ksenofan (Xenophánes) Kolofonski	228
§ 2. Parmenid (Parmenídes) iz Eleje	235
§ 3. Zénon iz Eleje	243
§ 4. Meliso (Mélissos) sa Sama	251
LITERATURA O PREDSOKRATSKOJ FILOZOFIJI	254
1. Izvori	254
2. Obćeniti pregledi grčke filozofije	254
3. Zasebna djela.....	255

DIO II. ANTROPOLOŽKO RAZDOBLJE

<i>Poglavlje prvo: O SOFISTIMA I SOFISTICI</i>	261
§ 1. Protagora (Protagóras) Abderićanin	263
§ 2. Gorgija (Gorgías) Leontinski	268
A) Nebića, kao ni bića nema	268
B) Kad bi biće i bilo, ne možemo ga spoznati.....	270
C) Kad bi biće i spoznavali, ono je nepriobćivo	270
§ 3. Preostali sofisti.....	273

<i>Poglavlje drugo. SOKRAT (SOKRÁTES)</i>	279
§ 1. Sokrat kao filozof.	283
1. Sokratova metoda.....	283
2. Sokrat i prirodoslovlje.....	285
3. Sokratova teologija.....	286
4. Sokratova nauka o duši.....	291
§ 2. Sokrat kao etičar.....	293
a) Znanost i krepost	293
b) Sokrat o dobru	294
§ 3. O sokratskim školama	298
A) Cinička škola	298
B) Kirenska škola.....	303
C) Megarska i elidsko-eretrička škola.....	307
 <i>Poglavlje treće: PLÁTON (427. - 347.) I NJEGOVE ŠKOLE</i>	311
§ 1. Izvori, život Platonov i njegovi spisi	312
§ 2. Nauka Platonova	318
Članak 1. O Platonovoj dialektici.....	318
A) O načinu i vrsti naše spoznaje.....	319
a) Niža ili osjetna spoznaja	319
b) Viša ili umska spoznaja	322
B) Platonova nauka o idejama	326
a) Nastanak nauke o idejama	326
b) Narav i međusobni odnos ideja	329
c) Odnos ideja prema pojavnom svijetu	332
Članak 2. O Platonovoj fizici	335
A) Platonova teologija.....	336
a) O odnosu Boga prema idejama	336
b) Platonovi dokazi za postojnost Božju	338
c) Platonovo poimanje Boga	341
B) Platonova kozmologija.....	344
a) Uzroci pojavnoga svijeta	345

b) Predmet Božjega stvaranja	347
C) Platonova antropologija	349
a) Odkuda je ljudska duša	349
b) O unutarnjem ustroju duše	352
c) Djelovanje duše	354
d) Bezsmrtnost duše	356
3. Platonova etika.....	360
A) Etika pojedinca.....	360
B) Socijalna ili politička etika	364
1) Idealna ili najsavršenija država	365
2) Drugorazredna savršena država	369
§ 3. Platonovske škole	372
A) Starija ili prva akademija.....	372
B) Srednja akademija (druga i treća)	374
C) Novija akademija (četvrta i peta).....	375
<i>Poglavlje četvrto: ARISTOTEL (ARISTOTÉLES) (384. - 322.)</i>	377
§ 1. Život i spisi Aristotelovi	378
A) Život Aristotelov	378
B) O Aristotelovim spisima.....	381
§ 2. Aristotelova filozofija.....	385
Članak 1. Aristotelova spoznajna teorija i logika.....	387
A) Aristotelova teorija o spoznaji.....	387
B) Logika u užem smislu	391
Članak 2. Aristotelova metafizika	396
Obća metafizika	397
I. Negativni dio Aristotelove obće metafizike	397
II. Pozitivni dio Aristotelove obće metafizike	399
A) Nauka o materiji i formi	401
B) Aristotelova nauka o zbivanju	407
C) Aristotelova nauka o uzrocima	409
D) Primjena nauke o uzrocima na svijet	412

Članak 3. Specijalna metafizika (nauka o Bogu).....	413
A) Aristotel o obstojnosti Božjoj	413
B) Aristotel o Božjim svojstvima	416
C) Unutarnji život Boga prema Aristotelu	419
D) Odnos Boga prema svietu	422
Članak 4. Aristotelova fizika	426
A) Razjašnjenje nekih pojmova.....	427
a) Pojam gibanja	427
b) Pojam naravi	428
c) Pojam mjesta	429
e) Pojam bezkonačnoga	430
f) Pojam praznine	430
B) Obćenita slika svemira.....	431
a) Nebeski dio svemira	431
b) Zemaljski dio svemira	433
C) Aristotelova psihologija.....	436
a) Pojam duše kod Aristotela	437
b) Moć osjećanja po Aristotelu	438
c) Aristotelova nauka o razumu	440
Članak 5. Aristotelova etika i sociologija	444
A) Aristotelova etika	444
B) Nauka o državi i politici.....	447
C) Aristotelova nauka o umjetnosti	451
§ 3. Aristotelov Licej (ili Peripatos).....	455
Točka A) Stariji peripatetici	455
Točka B) Mladi peripatetici.....	457
LITERATURA ZA ANTROPOLOŽKU PERIODU	459
O sofistima	459
O Sokratu i sokraticima.....	459
O Platonu (obćeniti prikazi)	460
Posebne struke	461
O Aristotelu (obćeniti prikazi)	461
Posebne struke	462

DIO III. HELENISTIČKO-RIMSKO RAZDOBLJE

<i>Poglavlje prvo: ETIČKO, SKEPTIČKO I EKLEKTIČKO PODRAZDOBLJE</i>	467
§ 1. Stoička škola	468
A) Poviest stoičke škole.....	468
B) Glavne zásade stoičke nauke.....	469
1) Stoička logika i spoznajna teorija	470
2) Stoička fizika	472
a) Nauka o svietu	472
b) Stoička teologij	473
c) Stoička psihologija	474
3) Stoička nauka o ćudoređu	476
§ 2. Epikur i njegova škola	480
A) Epikurova epistemologija (nauka o spoznaji)	481
B) Epikurova fizika.....	483
C) Epikurova etika.....	485
§ 3. Skeptici i eklektici	488
A) Skepticizam.....	488
B) O eklektizmu.....	491
<i>Poglavlje drugo: GRČKO - IZTOČNJAČKO PODRAZDOBLJE</i> ...	495
§ 1. Grčko - židovska religijska filozofija.....	498
FILON (PHILO) ALEKSANDRIJSKI	498
Nauka Filonova.....	499
A) Nauka o Bogu	499
B) Nauka o svietu	500
C) Nauka o Logosu	501
D) Nauka o ćovjeku	504
E) Etička nauka	505

§ 2. Novopitagorovci i platonovski eklektici.....	507
A) O novopitagorovcima.....	507
B) Eklektički platonizam	509
§ 3. Novoplatonizam u svojoj snazi i padu	512
A) Aleksandrijski novoplatonizam	513
PLOTIN LIKOPOLSKI.....	514
Plotinova nauka	515
A) Bog i njegov odnos prema svietu	515
B) Nauka o čovjeku	519
C) Plotinova etika	520
D) Plotinova mistika	520
B) Sirska novoplatonovska škola	523
C) Novoplatonovska škola u Ateni.....	524
LITERATURA ZA IZASOKRATSKO RAZDOBLJE	527
O stoičkoj nauci	527
O Epikuru i epikurejstvu	527
O skepticizmu i eklekticizmu	528
O grčko - iztočnjačkoj filozofiji:.....	528

KNJIGA TREĆA: KRŠĆANSKA FILOZOFIJA STAROG VIEKA

UVOD U POVIEST KRŠĆANSKE FILOZOFIJE 533

DIO I. PREDNICEJSKO RAZDOBLJE KRŠĆANSKE FILOZOFIJE

*Poglavlje prvo: KRIVOVJERJA PREDNICEJSKOG
RAZDOBLJA* 543

§. 1. O gnosticizmu 544

A) Gnosticizam uobće 544

B) Gnostički sistemi napose 547

a) Simon Čarobnjak 547

b) Saturnin Antiohijski 548

c) Bazilid Antiohijski 548

d) Valentin Rimski 549

e) Od preostalih gnostika 551

§ 2. Druga krivovjerja toga razdoblja 553

A) O Manihejstvu 553

B) Monarhianizam, arijanstvo i apolinarizam 556

Poglavlje drugo: POČETCI PATRISTIČKE FILOZOFIJE 561

§ 1. Apologeti kao braniči kršćanske vjere 563

A) Apologeti na grčkim jezikom 563

a) Aristid atenski 563

b) Sv. Justin Mučenik 564

c) Tacian 567

d) Atenagora Atenski 567

e) Sv. Teofil 568

f) Poslanica na Diogeneta 568

g) Sv. Irenej Lionski 569

B) Apologeti s latinskim jezikom	569
a) Tertulian	569
b) Minucije Feliks	573
c) Arnobije	573
d) Laktancije	574
§ 2. Prve kršćanske škole s višom spekulacijom.....	578
A) Klement Aleksandrijski.....	579
B) Origen	583
a) Nauka o Bogu	586
b) Nauka o svietu	587
c) Nauka o duši	588
LITERATURA ZA PREDNICEJSKO RAZDOBLJE.....	590
a) Patristički tekstovi obćenito	590
b) Djela o patrističkoj literaturi	591
c) Djela o cjelokupnoj nauci Otaca	591
d) Djela o apologetima napose	591
e) O aleksandrijskoj školi	593

DIO II. IZANICEJSKA KRŠĆANSKA FILOZOFIJA (SVE DO SKOLASTIKE)

<i>Poglavlje prvo: IZANICEJSKA KRŠĆANSKA FILOZOFIJA NA IZTOKU</i>	599
§ 1. Veliki iztočni Otcí	600
1) Atanzije Aleksandrijski	600
2) Sv. Bazilije Veliki	601
3) Sv. Gregorije Nisenski	603
§ 2. Manje važni pisci iztočne crkve	608
A) Gregorije Čudotvorac, Dionizije Veliki i Metodije Olimpijski	608
B) Sinezije iz Cirene, Nemezije iz Emeze	608

C) Enej iz Gaze, Zakarija Skolastik i Ivan Filopon	609
D) Dionizije Areopagit (Pseudo - Dionizije)	610
a) Poviest Pseudo - Dionizijevih spisa	610
b) Nauka Pseudo - Dionizija	611
E) Ostali pisci istočne crkve	613

Poglavlje drugo : IZANICEJSKA PATRISTIČKA FILOZOFIJA NA ZAPADU .....

§ 1. Sv. Augustin i njegova filozofija	616
Članak 1. Život i djela sv. Augustina	616
Članak 2. Augustinova nauka o našoj spoznaji	621
A) Mi posjedujemo samospoznaju	623
a) Samospoznaja izključuje sumnjanje	624
b) Što je zapravo samospoznaja?	626
Čin spoznaje u samospoznaji	626
Predmet samospoznaje	627
Subjekt samospoznaje	630
c) Samosviest je temelj istinite spoznaje	632
B) Znanost, mudrost, razsvjetljivanje	633
a) Razlika među znanošću i mudrošću	634
b) Teorija o svietlu i razsvjetljivanju	639
Članak 3. Augustinova nauka o ostalim strukama	642
A) Augustinova nauka o Bogu	642
B) Augustinova nauka o svietu	643
C) Augustinova psihologia	645
D) Augustinova etika	649
Ocjena Augustinove nauke	653
§ 2. Ostali patristički pisci na Zapadu	656
A) Klaudian Mamerto	656
B) Boetije	657
C) Kasiodor Senator	658
D) Izidor Hispalenski	659
E) Beda Venerabilis	660
Kratki osvrt na patrističku filozofiju	661

LITERATURA ZA IZANICEJSKU PATRISTIKU	665
A) Literatura za iztočnu patristiku.....	665
B) Literatura za zapadnu izanicejsku patristiku	666
a) Literatura o sv. Augustinu.....	666
b) Literatura o ostalim piscima.....	667
IMENSKO KAZALO	669
OBĆENITO KAZALO	675

Teofil Josip Harapin bio je jedan od profesora KBF-a svjetskoga glasa, njegova opširna biografija svjedok je tomu. Kao profesor filozofije na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Harapin je oko 1940. godine napisao nešto kraći monografski tekst »Povijest filozofije staroga vijeka«, koji je očito trebao poslužiti i kao skripta studentima filozofije na KBF-u. No na nagovor svoga prijatelja i bliskog suradnika, profesora filozofije na istom fakultetu, Stjepana Zimmermanna, Harapin je 1942. napisao prošireni tekst s oko 500 stranica, ali ovoga puta na korijenskom pravopisu pod naslovom »Poviest filozofije staroga vieka«. Razlog pisanja teksta na korijenskom pravopisu jest taj što je tekst bio pripremljen za tisak kao udžbenik iz filozofije prema tada valjanom načinu pisanja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Iako zbog iznenadne smrti o. Teofila Harapina tekst nije bio objavljen, sačuvan je u njegovoj arhivskoj ostavštini.

ISBN 978-953-11-1752-4

9 789531 117524

35,00 €